

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2017

Bc. Barbora Nejmanová

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

**Vliv prostředí na výkon
alternativních trestů u mladistvých**
Diplomová práce

Autor: Bc. Barbora Nejmanová
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Denisa Gilányi

Zadání diplomové práce

Autor:	Barbora Nejmanová
Studium:	P15P0268
Studijní program:	N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Název diplomové práce:	Vliv prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých
Název diplomové práce AJ:	The influence of environment on the performance of alternative sentence for juveniles

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá vlivem sociálního prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých. Práce vymezuje prvky restorativní justice, činnost Probační a mediační služby České republiky, druhy alternativních trestů a specifika práce s mladistvými v této oblasti. Hlavním cílem práce je popis a analýza vlivu sociálního prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých osob, zejména se zaměřením na prostředí rodiny, vrstevnických skupin a školy. Empirická část je vypracována prostřednictvím kvalitativní výzkumné strategie, konkrétně využitím metody rozhovoru a sestavením kazuistik mladistvých klientů Probační a mediační služby České republiky na středisku Hradec Králové.

MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. 3. vyd., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8. ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a DOUBRAVOVÁ, Dagmar. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2. ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Denisa Gilányi

Oponent: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Novém Městě dne 1. 3. 2017

Poděkování

Děkuji Mgr. Denise Gilányi za odborné vedení diplomové práce a středisku Probační a mediační služby Hradec Králové, především Mgr. Jaromíru Rémišovi, za umožnění výzkumu a pomoc při realizaci šetření. Mé poděkování patří také Mgr. Gabriele Slaninové, Ph.D. za podnětné připomínky ke zpracování práce.

Anotace

NEJMANOVÁ, Barbora. *Vliv prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 84 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá problematikou vlivu sociálního prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých. Práce popisuje prvky restorativní justice, činnost a organizaci Probační a mediační služby České republiky, vymezuje druhy alternativních trestů a specifika práce s mladistvými osobami při ukládání jednotlivých opatření. Stěžejním tématem diplomové práce je vliv sociálního prostředí na mladistvé při výkonu alternativních trestů, jedná se především o prostředí rodiny, školy a vrstevníků. Empirická část zahrnuje kvalitativní výzkum v podobě rozhovorů s mladistvými klienty Probační a mediační služby České republiky na středisku Hradec Králové, který je doplněn kazuistikami mladistvých osob v daném zařízení. Cílem práce je popsat ukládání alternativních trestů mladistvým a analyzovat jednotlivá sociální prostředí, která na ně působí. Ve výzkumném šetření je cílem zjistit vliv prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých a na mladistvé samotné.

Klíčová slova: restorativní justice, Probační a mediační služba České republiky, alternativní trest, prostředí, mladistvý

Abstract

NEJMANOVÁ, Barbora. *The influence of environment on the performance of alternative sentence for juveniles*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2017. 84 p. Master Thesis.

The master's thesis deals with the influence of social environment on the performance of alternative sentence for juveniles. The theoretical part describes the elements of restorative justice, activities and organization of the Probation and Mediation Service of the Czech Republic. It also defines the types of alternative sentence and the specifics of working with juveniles in alternative penalties. The main topic of the thesis deals with the influence of social environment on juveniles in the execution of alternative sentence. It mainly means the environment of family, school and peers. The empirical part includes qualitative research in the form of interviews with juvenile clients of the Probation and Mediation Service at the centre of Hradec Králové; this is complemented by case studies of these juveniles. The aim is to describe the imposition of alternative sentences for juveniles and analyse individual social environment that affects them. The research was to determine the influence of environment on the alternative sentence performance and juveniles themselves.

Keywords: restorative justice, Probation and Mediation Service of the Czech Republic, alternative sentence, environment, juvenile

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 RESTORATIVNÍ JUSTICE	12
1.1 Základní charakteristiky restorativní justice.....	12
1.1.1 Kořeny restorativní justice.....	14
1.1.2 Restorativní justice v České republice.....	14
1.2 Alternativní řešení trestních věcí	15
1.2.1 Alternativy v trestním řízení.....	16
1.2.2 Alternativy k potrestání	16
1.2.3 Alternativní tresty	17
1.3 Probační a mediační služba České republiky	19
1.3.1 Probace a mediace	20
1.3.2 Organizace Probační a mediační služby České republiky.....	20
1.3.3 Činnost Probační a mediační služby České republiky.....	22
2 MLADISTVÍ A UKLÁDÁNÍ ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ.....	23
2.1 Mladiství.....	23
2.2 Alternativní řešení trestních věcí mladistvých	26
2.3 Specifika práce Probační a mediační služby České republiky s mladistvými.....	30
3 SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ A JEHO VLIV NA VÝKON ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ U MLADISTVÝCH.....	33
3.1 Definice prostředí	33
3.2 Typologie prostředí	34
3.3 Vliv prostředí na mladistvé	35
3.3.1 Rodinné prostředí a jeho vliv na mladistvé	36
3.3.2 Prostředí vrstevnických part a jeho vliv na mladistvé.....	38

3.3.3 Školní prostředí a jeho vliv na mladistvé	39
3.3.4 Lokální prostředí a jeho vliv na mladistvé	40
3.3.5 Média a jejich vliv na mladistvé	41
3.4 Vliv sociálního prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých	41
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	44
4.1 Cíl výzkumného šetření	44
4.2 Stanovení výzkumného problému a výzkumných otázek	44
4.3 Rozhodnutí o metodách výzkumného šetření	45
4.4 Charakteristika výzkumného vzorku	46
4.5 Etické otázky výzkumu	47
4.6 Realizace výzkumného šetření	47
4.6.1 Účastníci výzkumného šetření	48
4.6.2 Popis průběhu setkání	49
4.7 Analýza dat	51
4.8 Vyhodnocení výzkumného šetření a interpretace dat	51
4.9 Diskuze výsledků	60
5 KAZUISTIKY	64
ZÁVĚR	67
SEZNAM PŘÍLOH	74

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

MS	Ministerstvo spravedlnosti
OPP	Obecně prospěšné práce
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
OČTŘ	Orgány činné v trestním řízení
PČR	Policie České republiky
PMS ČR	Probační a mediační služba České republiky
SVP	Středisko výchovné péče

ÚVOD

Předmětem diplomové práce je vliv prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých. Téma práce jsem si vybrala z důvodu zájmu o oblast trestního práva. Ve své bakalářské práci jsem se již zabývala osobami mladistvými a to v souvislosti s jejich výkonem trestního opatření odnětí svobody ve věznicích. Nepodmíněné odnětí svobody ročně vykonává přibližně 100 mladistvých osob, v posledních letech se tento počet snižuje. Výkon trestního opatření ve věznicích je však jen jedna z možností potrestání mladistvých. Umístění do vězení přichází u těchto osob na řadu až jako poslední nejkrajnější forma sankce, když všechny předchozí snahy o nápravu mladého člověka selhaly. V první řadě jsou mladistvým ukládána mírnější opatření, tj. výchovné, ochranné anebo trestní. Všechna z nich, vyjma odsouzení k odnětí svobody, jsou pojímána jako alternativní.

Předkládaná diplomová práce se bude věnovat tomu, jak sociální prostředí ovlivňuje mladistvé, kteří vykonávají alternativní trest pod dohledem Probační a mediační služby České republiky (dále jen PMS ČR) nebo z jiné příčiny spolupracují s touto institucí.

Cílem diplomové práce je na základě odborných pramenů popsat a analyzovat ukládání alternativních trestů mladistvým osobám a charakterizovat jednotlivá sociální prostředí, která na ně působí a ve výzkumném šetření zjistit vliv těchto prostředí na výkon alternativních trestů a na mladistvé, kterým byl tento trest uložen.

První část diplomové práce obsahuje základní teoretické vymezení dané problematiky. Prostor je věnován prvkům restorativní justice a druhům alternativních trestů, které jsou vymezeny nejprve obecně, tedy pro dospělé pachatele a následně je specifikován rozdíl u mladistvých. Poté je přikročeno k charakteristice mladistvých a analýze vlivu prostředí na výkon alternativních trestů u těchto osob se zaměřením na prostředí rodiny, školy a vrstevnických skupin. Pro vypracování této části práce bylo využito studia trestně-právní a sociálně-pedagogické literatury, legislativních norem a dalších dokumentů a zdrojů vztahujících se k danému tématu.

V empirickém šetření je využito kvalitativní výzkumné strategie rozhovorů s klienty Probační a mediační služby České republiky na středisku Hradec Králové. Součástí empirické části práce jsou dále vypracované kazuistiky pro úplné dokreslení

tématu výkonu alternativních trestů u mladistvých a vlivu na tyto osoby ze strany prostředí, ve kterém vyrůstají.

V úvodu práce je nutné zmínit, že mladistvým jsou za protiprávní jednání ukládána opatření, nikoli tresty, jak je tomu u dospělých jedinců. Důvodem je, že slovo trest vyjadřuje jakousi odplatu za spáchaný čin a jedincovo potrestání, přičemž opatření se vztahuje spíše k osobnosti jedince, jeho resocializaci a reintegraci do společnosti. V souvislosti s alternativními sankcemi je však i v praxi s mladistvými používáno označení trest, tudíž také v předkládané práci bude využito tohoto pojmenování.

Tématu restorativní justice a trestání mladistvých se v České republice věnuje Prof. JUDr. Helena Válková, CSc., Mgr. Pavel Štern, Prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D., PaedDr. Jitka Čádová, Mgr. Marcela Nerudová a další.

Údaje uvedené v textu jsou platné k 28. 2. 2017.

1 RESTORATIVNÍ JUSTICE

Restorativní justice (angl.. restorative justice) neboli obnovující spravedlnost je koncept trestního soudnictví. Jedná se o přístup k zacházení s pachatelem trestného činu, poškozeným daným skutkem a k dalším zainteresovaným osobám.

Zakladatel této myšlenky Howard Zehr uvádí, že se restorativní justice „zaměřuje na újmy vzniklé trestným činem a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení“ (Zehr, 2003, str. 17). Britský profesor James Dignan popisuje restorativní justici jako proces, při kterém obě strany – poškozený i pachatel – mají zájem na společném řešení trestného činu, jednájí o tom, jak se vypořádat s následky daného skutku do budoucnosti (Dignan, 2005, str. 3).

Zdeněk Karabec pojmenovává restorativní justici jako pojetí soudnictví, ve kterém jsou „hojně zastoupeny prvky zdůrazňující práva oběti a jejich ochrana, mimosoudní projednávání trestních věcí aj.“ (Karabec, 2003, str. 8). Válková a Sotolář (2000) pojmenovávají restorativní justici také jako napomáhající spravedlnost, jejíž hlavní myšlenkou je návrat trestní odpovědnosti těm, kteří byli protiprávním činem nejvíce poznamenáni, tj. oběti, pachateli a jejich společenství (Válková, Sotolář, 2000, str. 5)

Johnstone (2007) označuje restorativní justici za globální sociální hnutí s vnitřní různorodostí, přičemž cílem je změnit způsob jakým společnost nahlíží a reaguje na trestné činy (Johnstone, 2007, str. 5). Jako proces inkluze vidí restorativní justici Rosenblatt (2015), popisuje, že v ideálním případě by mělo docházet k postupům, při kterých všichni zúčastnění pomáhají definovat škody a vypracovávat plán, jak danou situaci řešit (Rosenblatt, 2015, str. 17). Restorativní justice není uceleným systémem reakce na trestnou činnost, působí spíše paralelně vedle klasické trestní justice, jejím primárním zájmem je podpora oběti a náprava vzniklé situace.

1.1 Základní charakteristiky restorativní justice

V roce 1996 byly Pracovní skupinou pro restorativní justici při Alianci nevládních organizací (UN Alliance of NGOs Working Party on Restorative Justice) vypracovány základní principy restorativní justice. Hlavní zákonitostí je vnímání

trestného činu jako nesprávného jednání, které se snaží restorativní justice dát do pořádku. Trestný čin je označen primárně za přestupek proti lidským vztahům, porušení zákona je tak až druhotné. Dává se přednost brzké reakci na trestný čin s maximální mírou dobrovolné spolupráce a s minimem nátlaku. Primární obětí se dle těchto principů rozumí osoba nejvíce zasažená trestným činem, jako sekundární oběti jsou označeni ostatní dotčení – tj. rodina, přátelé, svědci, komunita aj. (Claassen, 1996)

Dle Zehra (2003) není restorativní justice primárně o odpuštění a smíření (sice je pro tyto prvky vytvořen prostor), nemělo by docházet k jakémukoli nátlaku, aby se poškozená osoba takto rozhodla. Stejně tak není hlavním účelem snížit recidivu – jedná se spíše o vedlejší efekt. Důvodem existence tohoto konceptu jsou potřeby obětí, reakce na ně, vedení pachatelů k zodpovědnosti. Restorativní justice není ani všelékem ani odpovědí na veškerá protiprávní jednání. (Zehr, 2003, str. 7-10, 26) Hlavním cílem restorativní justice je dát věci do pořádku, nahradit škody a napravit narušené. Proto je nutné dát prostor těm, kterých se daná situace přímo týká, včetně aktivního zapojení pachatele trestného činu.

Restorativní justice celkově rozšiřuje okruh účastníků řešení trestní věci – zapojuje se stát, pachatel, poškozený a celá komunita. Trestní justice se zabývá výhradně pachatelem a ukládáním takového trestu, který si daný jedinec zaslouží. Naopak restorativní justice se zaměřuje spíše na potřeby – jak obětí, tak pachatelů a celé komunity. Pachatel trestného činu by měl dle Zehra (2003) v rámci konceptu restorativní justice nést zodpovědnost za újmu, kterou způsobil a měl by být povzbuzen k aktivnímu přístupu. Poškozený se zde stává ústředním členem a tak by neměly být opomíjeny jeho potřeby, na které se v tradičním právním procesu zapomíná. Jedná se o potřebu informací (tj. proč k činu došlo, co se dělo po jeho spáchání), potřebu říkat pravdu (vyprávět příběh o tom, co se stalo, a to i opakovaně), potřebu zplnomocnění (poškození si mohou myslet, že jim díky trestnému činu byla vzata možnost kontroly nad situací, nad jejich majetkem, tělem i emocemi) a potřebu náhrady škody nebo ospravedlnění (mnohdy stačí jen omluva). Komunita, tedy společnost, je také ovlivněna dopadem trestné činnosti, její členové se mohou stát sekundární obětí. Komunita potřebuje, aby jí byla věnována pozornost, aby byla schopna pospolitosti a vytvářela podmínky vedoucí ke zdravé společnosti. (Zehr, 2003, str. 12-13)

Koncept restorativní justice vznikl jako reakce na **retributivní trestní spravedlnost**. V tomto případě je dle Zehra (2003) trestný čin primárně prohřeškem proti státu a „spravedlnost je naplněna prostřednictvím uznání viny pachatele a jemu uložené újmy“ (Zehr, 2003, str. 15). Dignan (2005) označuje za hlavní cíl trestní spravedlnosti potrestání pachatele, kdy oběť a její práva jsou sice uznána, ale není jí věnována hlavní pozornost (Dignan, 2005, str. 6). Větrovec (2002) zmiňuje, že pachatel zůstává pasivním objektem procesu, zatímco v restorativní justici je stigmatizace pachatele odčiněna jeho aktivitou při nápravě škod. (Větrovec, 2002, str. 15) V retributivní justici je hlavní důraz kladen na potrestání pachatele a vyrovnání škod způsobených státu, avšak poškozený a jeho potřeby zůstávají v pozadí.

1.1.1 Kořeny restorativní justice

Na počátku formování restorativní justice byla dle Zehra (2003) snaha přemýšlet o potřebách vznikajících v souvislosti s trestnou činností (Zehr, 2003, str. 10). Podle Šterna (2010) lidé už kdysi dávno hledali uvnitř svých skupin způsoby řešení konfliktů nenásilnou formou.

První myšlenky restorativní justice vycházejí z kulturních a duchovních tradic původních obyvatelů Severní Ameriky, Austrálie, Nového Zélandu či jižní Afriky. V 70. letech 20. století vzniklo v Kanadě a USA hnutí uplatňující jiné principy trestní spravedlnosti, jako reakce na negativně vnímaný anglosaský právní systém. Postupně se prvky restorativní justice rozšířily do dalších částí světa. (Štern, 2010, str. 31-32) Dříve byla restorativní justice vnímána jako prostředek řešení méně závažných případů (spíše majetková kriminalita), avšak dnes je v některých zemích uplatňována i u násilných trestných činů.

1.1.2 Restorativní justice v České republice

Myšlenky restorativní justice začaly na konci 90. let 20. století pronikat i do českého trestního práva. Trestní justice je u nás dle Karabce (2003) založena na poměrně striktní hmotně právní a procesní úpravě, která neposkytuje dostatečný prostor orgánům činným v trestním řízení pro hledání nejvhodnějších postupů při projednávání věcí. Avšak i české soudnictví je ovlivněno současnými trendy přicházejícími z ostatních evropských zemí. Jedná se především o rozšíření

alternativních trestů a odklony v trestním řízení. (Karabec, 2003, str. 17) V českém soudnictví už nalezneme prvky restorativní justice, přičemž některé jsou zakotveny ve stávající legislativě, například právní úprava institutu narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání aj.

Dle Šterna (2010) je budoucnost soudnictví v kombinaci přístupu retributivního a restorativního, nejedná se podle něj o neslučitelná východiska. Restorativní justice totiž podle něj není univerzálním řešením a v některých případech je využití těchto programů nemožné. (Štern, 2010, str. 35)

Koncept restorativní justice přináší netradiční trestněprávní instituty, tj. alternativy v trestním řízení a alternativy k potrestání, které budou nyní popsány.

1.2 Alternativní řešení trestních věcí

Alternativní řešení trestní věci je způsob potrestání, který není spojen s odnětím svobody. Větrovec (2002) pojmenovává alternativní sankce jako prostředky, jak se stát snaží naplnit účel trestání prostřednictvím ukončení stíhání jiným způsobem než uložením trestu (Větrovec, 2002, str. 12). Náprava pachatele a jeho resocializace má dle Ščerby (2014) větší naději v případě, že pachatel zůstává na svobodě. Proto jsou také alternativní sankce označovány jako „tresty (opatření) vykonávané ve společenství“ (Ščerba, 2014, str. 21). Uložení alternativní sankce je podle Černíkové vnímáno jako projev důvěry vůči pachateli (Černíková, 2008, str. 189). Takové potrestání tedy nesmí zahrnovat žádnou ztrátu svobody a pachatel musí být schopen vyhovět stanoveným podmínkám.

Posláním alternativních sankcí není jen pachatele potrestat, ale také předejít vedlejším nežádoucím důsledkům trestu spojeného s umístěním do vězení, Černíková (2008) jako tyto negativní důsledky výkonu trestu uvádí například nahromadění většího počtu osob s určitou mírou sociální poruchovosti chování, adaptace na vězeňskou subkulturu (tzv. prizonizace), nedostatek příležitostí pro přijímání zodpovědnosti za své chování, zpretrhání pozitivních sociálních vazeb s rodinou či přáteli, ztrátu zaměstnání, stigmatizace jedince jako kriminálního a celou řadu dalších negativních účinků. (Černíková, 2008, str. 183) Jako pozitiva alternativních sankcí můžeme vnímat podporu sociální sounáležitosti, zachování sociálních vazeb, oddálení zkušenosti s prostředím vězení a mj. i snížení nákladů v porovnání s výkonem trestu.

1.2.1 Alternativy v trestním řízení

Jako první budou vymezeny alternativy v trestním řízení, tzv. odklony. Jedná se o procesně-právní alternativy a zahrnují podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání. Jedná se o procesní institut, který umožňuje odklonit věc mimo hlavní líčení, vyřídit ji jiným způsobem. Černíková (2008) označuje tyto instituty za prostředky primárně sloužící k usmíření mezi pachatelem a obětí trestného činu, jejich snahou je odčinění následku daného skutku a posílení práv poškozeného. (Černíková, 2008, str. 190)

Trestní řád umožňuje užít odklonů v řízení o přečinu. Pro podmíněné zastavení trestního stíhání musí být splněny určité podmínky, a to souhlas obviněného, jeho doznání, náhrada škody, osobnost pachatele a jeho minulost umožňuje takový postup a spáchaný trestný čin spadá do kategorie s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující 5 let. Stanovuje se zkušební doba (6 měsíců až 2 roky, příp. 5 let) a lze uložit přiměřená omezení a povinnosti. U institutu narovnání ještě musí obviněný složit na účet soudu, příp. státního zastupitelství, peněžitou částku určenou státu na pomoc obětem trestné činnosti. (§ 307 a § 309 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním) Při narovnání je věc vyřízena mimosoudně a trestní stíhání je tak zastaveno.

1.2.2 Alternativy k potrestání

Druhou kategorií tvoří alternativy hmotně-právní, ty můžeme rozdělit na alternativy k potrestání a alternativní tresty. Alternativy k potrestání zahrnují upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání. Dle Černíkové (2008) je upuštění od potrestání jakási pohružka trestem, která by měla dosáhnout stejného cíle a účelu jako v případě normálního trestu (Černíková, 2008, str. 195). Potrestání se tedy omezuje na pouhé konstatování viny, konkrétní trest není uložen.

Podle trestního zákoníku lze upustit od potrestání jen u pachatele, u kterého se dá očekávat, že pouhé projednání věci postačí k jeho nápravě i ochraně společnosti, spáchaný přečin není nijak závažný a pachatel svého činu lituje. Soud může dále uložit podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, v případě, že je nad pachatelem nutno vykonávat kontrolu, je třeba ho odborně vést a pomoci mu s bezproblémovým soužitím ve společnosti. (§ 46 - §49 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Dohled provádí probační úředník, pachateli mohou být také uložena přiměřená omezení a povinnosti.

1.2.3 Alternativní tresty

Jak již bylo zmíněno výše, alternativní tresty jsou hmotně-právní alternativou a jedná se o sankce nespojené s odnětím svobody. V celosvětovém vývoji se prosazuje větší používání těchto možností při řešení případů.

Výčet alternativních trestů je uveden v trestním zákoníku. Jedná se o podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti a vyhoštění (§ 52 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Mezi nejčastěji využívané tresty patří **podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody**. Tato sankce může být uložena za trestný čin, u kterého trestní sazba nepřevyšuje 3 léta, přihlíží se k pachatelově osobě a musí být pravděpodobnost, že jedinec bude vést řádný život. Pokud je třeba u odsouzeného sledovat a kontrolovat jeho chování, poskytnout mu péči a pomoc, je mu přidělen dohled, přičemž je stanovena zkušební doba na 1 až 5 let. (§ 81-85 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník) Dle Černíkové (2008) má podmíněné odsouzení významné výchovné působení a je důležitou alternativou krátkodobých trestů odnětí svobody. Při podmíněném odsouzení soud vynáší rozsudek a ukládá trest odnětí svobody, avšak jeho výkon je odložen podmínkou, že se pachatel bude ve zkušební době chovat řádně a splní stanovené požadavky. (Černíková, 2008, str. 198) Při uložení podmíněného odsouzení je předpoklad, že vyslovení viny postačí k potrestání pachatele.

Domácí vězení může být pachateli uloženo za přečin až na dvě léta. Jak uvádí trestní zákoník, povinností odsouzeného je zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo v jeho části. Pokud není trest domácího vězení vykonáván podle pravidel, může se přeměnit na trest odnětí svobody a to v poměru jeden nevykonaný den trestu domácího vězení za jeden den odnětí svobody. (§ 60-61 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník) Dodržování tohoto trestu je nyní realizováno namátkovými kontrolami odsouzeného pracovníky PMS ČR. Alternativou ke kontrole prostřednictvím návštěv je elektronický monitoring odsouzených, který je prozatím v České republice testován a není zaveden v plné míře.

Obecně prospěšné práce (OPP) mohou být ukládány dle trestního zákoníku pouze za přečiny. Odsouzený provádí práci ve stanoveném rozsahu, osobně, bezplatně a ve svém volném čase. Jedná se o práci s prospěšnými účely spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací. Výměra je od 50 do 300 hodin. (§ 62-65 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník) Štern (2010) uvádí, že OPP tvoří většinu činnosti PMS ČR v rámci vykonávacího řízení – jedná se o kontrolu výkonu OPP, spolupráci s poskytovateli míst výkonu práce apod. Při ukládání se musí brát zřetel k pachatelovu stanovisku k výkonu tohoto trestu, k jeho zdravotnímu stavu, pracovním návykům, časovým možnostem atd. (Štern, 2010, str. 90-92) Poskytovatelé OPP jsou v ČR evidováni v elektronickém katalogu. Dle Černíkové (2008) může být tento trest uložen v případě, že s ním pachatel souhlasí a bere na sebe povinnost jeho vykonání. Práce musí být užitečná pro pachatele i pro společnost, musí odpovídat i schopnostem a vědomostem pachatele. (Černíková, 2008, str. 199) OPP jsou prováděné k obecnému prospěchu širšího okruhu lidí, nejedná se ani tak o trest pro pachatele jako o příležitost jak se vlastní aktivitou zapojit do fungování společnosti. Také nevykonání OPP může být postihnuto přeměnou na odnětí svobody a to v poměru jedna nevykonaná hodina za jeden den výkonu trestu.

Soud může dále uložit podle trestního zákoníku **propadnutí majetku**. Tento trest je ukládán pachateli k výjimečnému trestu nebo za zvlášť závažný zločin, kterým pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch (§ 66 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Majetek propadá státu.

Peněžitý trest je majetkovou sankcí, kdy účelem je odčerpání finančních prostředků získaných trestnou činností. Peněžitý trest je ukládán v systému denních pokut, tzv. denních sazeb – výměra od 20 do 730 denních sazeb, přičemž jedna sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč. (§ 67-68 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník) Výše denních sazeb je ukládána s přihlédnutím k povaze trestného činu a majetkovým poměrům odsouzeného.

Dalším majetkovým trestem je **propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty**. Jedná se o odejmutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, kterou byl spáchán trestný čin nebo byl k takovému jednání určen či jej pachatel trestným činem získal (§ 70 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Daná věc propadá státu.

Soud může uložit **zákaz činnosti** za spáchaný trestný čin v souvislosti s danou činností – zaměstnání, povolání, funkce apod. Trestní sazba činí 1 až 10 let. **Zákaz pobytu** může být pachateli uložen za úmyslný trestný čin. Tento trest je ochranou veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku a trestní sazba je taktéž 1 až 10 let. (§ 73-75 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník) Zákaz pobytu se nesmí vztahovat na místo, kde má pachatel trestného činu hlášen trvalý pobyt.

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce je jako sankce zaveden od roku 2010, jedná se o reakci na násilnosti na sportovních utkáních, kulturních akcích apod., primárně je určen pro problémové fanoušky fotbalu. (Štern, 2010, str. 160) Tato sankce může být uložena pachateli na 1 až 10 let, odsouzený při výkonu tohoto trestu spolupracuje s probačním úředníkem. (§ 76-77 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

V souvislosti s trestným činem může být člověku i odebrán čestný titul či vojenská hodnost. Jedná se o uložení trestu **ztráta čestných titulů nebo vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti** za trestné činy spáchané ze zvlášť zavrženíhodných pohnutek. (§ 78-79 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník)

Vyhoštění může být uloženo pachateli, který není občanem České republiky, buď jako samostatný trest nebo vedle jiného trestu v rozsahu 1 až 10 let anebo na dobu neurčitou. (§ 80 zákona č. 49/2009 Sb., trestní zákoník) Jedná se o předcházení páchání trestné činnosti cizinci na našem území.

1.3 Probační a mediační služba České republiky

Dohled nad výkonem alternativních trestů provádí Probační a mediační služba České republiky, která byla zřízena 1. ledna 2001 zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Tento zákon se váže k základním trestněprávním předpisům, tj. zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). PMS ČR je organizační složkou státu.

Kalmthout (2003) uvádí, že vývoj probace a mediace v České republice je spjat s kulturní, sociální a politickou historií země. Progresivní změny v trestním soudnictví se odehrály pod vlivem událostí roku 1989 a souvisí také s transformací celé společnosti. (Kalmthout, Roberts, Vinding, 2003, str. 73)

1.3.1 Probace a mediace

PMS ČR vykonává úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Probace je legislativou definována jako organizace a výkon dohledu nad obviněným, příp. obžalovaným či odsouzeným. Jedná se o kontrolu „výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů“ (§ 2 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě). Mediace je dle zákona „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením“ (§2 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě) a lze ji provádět jen se souhlasem obou stran – obviněného a poškozeného.

Dle Šterna (2010) patří mezi probační činnosti primárně „zajištění výkonu a organizace dohledu probačního úředníka u uložených alternativních trestů a opatření“ (Štern, 2010, str. 71). Mediaci označuje jako dobrovolné, osobní a přímé setkání oběti a pachatele za účasti mediátora. Smyslem mediační činnosti je urovnání konfliktního stavu mezi zainteresovanými osobami, odstranění příčin, kvůli kterým pachatel spáchal daný čin a příprava podkladů pro rozhodnutí soudce, příp. státního zástupce. (Štern, 2010, str. 39)

1.3.2 Organizace Probační a mediační služby České republiky

Rozum (2003) popisuje PMS ČR jako instituci v rámci trestní politiky, která vychází ze součinnosti oblastí sociální práce a trestního práva (Rozum, 2003, str. 42). Žatecká (2007) vymezuje hlavní principy PMS ČR – je jimi „snaha respektovat klienta, ochrana společnosti, vyváženost systému mezi pachatelem, obětí a společností, kontinuita, spolupráce s dalšími organizacemi“ (Žatecká, 2007, str. 26).

V čele PMS ČR stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnost. V současné době je ředitelkou PhDr. Andrea Matoušková. Jejím úkolem je zajištění chodu služby po stránce personální, organizační, hospodářské, materiální a finanční. Plnění jednotlivých úkolů zajišťují střediska PMS ČR v sídlech okresních soudů,

příp. obvodních a městských soudů. Středisko je členěno dle potřeb, např. na oddělení pro mladistvé obviněné, uživatele omamných a psychotropních látek aj. Na střediscích pracují probační úředníci a asistenti, jedná se o zaměstnance státu a řízení jednotlivých středisek má na starost vedoucí střediska PMS ČR. Na činnost PMS dohlíží Ministerstvo spravedlnosti (MS), je zřízena Rada pro probaci a mediaci, tj. poradní orgán Ministerstva, který usměrňuje činnost PMS (zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě). PMS ČR stojí mimo orgány činné v trestním řízení, což je jakousi zárukou nezávislosti na těchto institucích.

V České republice je zřízeno sedmdesát sedm středisek Probační a mediační služby, jejich umístění znázorňuje obrázek 1. Průměrně se v kraji nachází šest středisek, nejvíce jich je ve Středočeském kraji (třináct), nejméně v Karlovarském (tři). V kraji Královehradeckém je celkem pět středisek, a to ve městech Hradec Králové, Jičín, Náchod, Rychnov nad Kněžnou a Trutnov. (Kontakty, PMSČR, online) Výzkumné šetření, které je součástí empirické části práce, bylo provedeno na středisku v Hradci Králové.

Obrázek 1 – Mapa středisek Probační a mediační služby České republiky
(PMS, Probační a mediační služba ČR, online)

1.3.3 Činnost Probační a mediační služby České republiky

Zákon stanovuje jako hlavní činnosti PMS ČR projednání věci ve zvláštním druhu trestního řízení, uložení a vykonání trestu nespojeného s odnětím svobody, náhradu vazby jiným opatřením, poskytování odborného vedení a pomoci obviněným, kontrolu jejich chování a spolupráce s rodinným a sociálním prostředím (§ 4 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě). PMS ČR se podílí na prevenci kriminality a pomáhá při odstraňování následků trestné činnosti.

Dle svých webových stránek PMS ČR usiluje o zprostředkování řešení konfliktů spojených s trestnou činností, organizuje výkon alternativních trestů a opatření, klade důraz na zájmy poškozených a ochranu komunity. Hlavními cíli služby je:

- integrace pachatele – jeho začlenění do života bez dalšího porušování zákonů,
- participace poškozeného – podílení se na procesu vlastního odškodnění,
- ochrana společnosti – řešení konfliktů a rizik, realizace alternativních trestů a opatření. (Poslání a cíle, PMSČR, online)

PMS ČR spolupracuje s orgány sociálního zabezpečení, školami a školskými zařízeními, poskytovateli zdravotních služeb, církvemi, náboženskými společnostmi, zájmovými sdruženími občanů, nadacemi, dalšími institucemi humanitárních směrů, orgánem sociálně-právní ochrany dětí, poskytovateli dávek pomoci v hmotné nouzi, Vězeňskou službou České republiky a dalšími. (§5 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě)

V této kapitole byla popsána koncepce restorativní justice, řešení trestních věcí alternativními způsoby, organizace a činnost Probační a mediační služby České republiky. Následující kapitola se zaměřuje na vymezení skupiny mladistvých, možné alternativy jejich potrestání a specifika práce PMS ČR s těmito jedinci.

2 MLADISTVÍ A UKLÁDÁNÍ ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ

Výchozí legislativní úpravou pro oblast trestního práva mládeže je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Norma stanovuje jednotlivá ukládaná opatření, vymezuje postup a výkon soudnictví nad mladistvými a dětmi mladšími 15 let. Upravuje zacházení s mladistvými, kteří se dopustili protiprávního jednání. Cílem tohoto zákona je vhodný výběr opatření, které bude na mladého delikventa působit pozitivně a zabrání tak dalšímu nežádoucímu chování.

2.1 Mladiství

Mladistvým je dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže ten, „kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku“ (§ 2 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže). Tento pojem a jeho definování zákonem je stěžejní pro předkládanou práci, avšak s touto věkovou kategorií souvisí ještě další označení, která by měla být pro úplnost vymezena.

Dítětem je podle Úmluvy o právech dítěte z roku 1989 „každá lidská bytost mladší osmnáct let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“ (článek 1 Úmluvy o právech dítěte), stejné vymezení předkládá i § 126 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Speciální vymezení má zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který pojmenovává jako dítě osobu mladší 15 let, která se dopustila činu jinak trestného. Zákon tedy přímo odděluje skupinu dětí a mladistvých v případě protiprávního jednání.

Souhrnně jsou mladiství a děti označovány jako **mládež**. Legislativně je tento pojem ukotven v § 2 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

Pokud bychom měli skupinu mladistvých vymezit z hlediska vývojové psychologie, jedná se o fázi **adolescence**, která dle Vágnerové (2000) trvá přibližně od 15 do 20 let s určitou individuální variabilitou. Je to období „komplexnější psychosociální proměny, mění se osobnost dospívajícího i jeho sociální pozice“ (Vágnerová, 2000, str. 253). Thorová (2015) označuje adolescenci za období pozdního dětství a přiřazuje ji věkové rozpětí od 12, resp. 13 do 19 let věku. Základními rysy

tohoto období z hlediska psychologie jsou nápadné změny v emočním a kognitivním vývoji, dospívající jedinec je ve vyšší míře vystaven stresu, jelikož jsou na něj kladeny vysoké sociální požadavky. (Thorová, 2015, str. 414)

V oblasti trestního práva a kriminologie je používáno pojmů mladý dospělý a pachatel ve věku blízkém věku mladistvých. **Mladý dospělý** je dle Válkové (2012) jedinec, který spáchal trestný čin ve věku 18 až 21 let. Má v systému trestního práva postavení dospělého, avšak může mu být zmírněna sankce nebo s ním může být za určitých okolností zacházeno jako s mladistvým. **Pachatel ve věku blízkém věku mladistvých** není sice přímo definován zákonem, ale rozumí se jím osoba, která spáchala trestný čin ve věku do 20 let, příp. do 21 let věku. (Válková, 2012, str. 322-323) Mladiství jsou v oblasti trestního práva specifickou skupinou, což dokládá i pojmosloví, které je u této skupiny užíváno pro odlišení od osob dospělých.

2.1.1 Trestněprávní pojmosloví mladistvých

Protiprávní jednání u dospělých osob je nazýváno trestným činem, jehož řešení spadá do kompetence orgánů činných v trestním řízení (OČTŘ), tj. policejní orgán, státní zastupitelství a soudy. V případě shledání viny je dospělému uložen trest.

V případě mladistvých osob je protiprávní jednání nazýváno proviněním, OČTŘ jsou policejní orgán, státní zastupitelství a soudy pro mládež, které jsou na práci s touto skupinou osob odborně připraveni. Za jednání v rozporu s právní normou následuje u mladistvého opatření. Již v úvodu práce bylo uváděno, že v případě alternativních sankcí, je i u skupiny mladistvých užíváno pojmu trest.

2.1.2 Věková hranice trestní odpovědnosti

V České republice se trestně odpovědným stává člověk ve věku 15 let, avšak jedná se pouze o tzv. relativní trestní odpovědnost. To dle Schelleové (2004) znamená, že jsou mladiství za své jednání odpovědní v závislosti na dosaženém rozumovém a mravním vývoji, nejedná se tedy o pouhé dovršení určitého věku. (Schelleová, 2004, str. 54) Dosažení dospělosti je u každého individuální a tuto pomyslnou hranici překročí každý člověk v jiném věku. V plné míře se v České republice stává jedinec trestně odpovědným ve věku 18 let.

V zahraničí je věková hranice trestní odpovědnosti rozmanitá. Komparaci uvádí tabulka 1., data k jejímu sestavení byla použita z Child Rights International Network (online).

Tabulka 1. – Věkové hranice trestní odpovědnosti v zahraničí

Věková hranice	Stát světa
8 let	Indonésie
9 let	Etiopie
10 let	Anglie a Wales, Austrálie a Nový Zéland, Nepál
12 let	Irsko, Kanada, Turecko
13 let	Francie
14 let	Itálie, Japonsko, Německo, Slovensko, Španělsko
15 let	Finsko, Dánsko, Norsko, Švédsko
16 let	Čína, Portugalsko, Ukrajina
17 let	Polsko
18 let	Brazílie, Ekvádor

Škála dosažení trestní odpovědnosti ve vybraných státech světa je pestrá. Z tabulky můžeme vyčíst, že v Evropě se věk trestní odpovědnosti nejčastěji pohybuje okolo 14 a 15 let, avšak výjimkami jsou například Anglie či Polsko. V jednotlivých státech také různě k této hranici přistupují. Například v Irsku je sice stanovena trestní odpovědnost od 12 let, avšak i děti ve věku 10 a 11 let mohou být trestně odpovědné za určité spáchané skutky a to za vraždu, zabití či znásilnění. (Child Rights International Network, Minimum ages of criminal responsibility around the world, online)

Ve Spojených státech obecně je mladistvým pro soudnické účely osoba ve věku 10 až 18 let, to se liší podle rozhodování v jednotlivých členských státech. Stejně tak jako v našem prostředí existuje rozdíl v zacházení s mladistvými a zletilými. V některých státech se s jedinci ve věku 16 a 17 let, kteří spáchali trestný čin, může zacházet jako s dospělými. (Lawrence, Hesse, 2010, str. 2) Jednotná hranice trestní odpovědnosti v dílčích státech USA není stanovena.

2.2 Alternativní řešení trestních věcí mladistvých

Následující podkapitola se zabývá popisem odklonů v trestním řízení a upuštěním od uložení trestního opatření u mladistvých. Vymezuje jednotlivá opatření, která mohou být mladistvým, v případě protiprávního jednání, uložena.

Jako odklon v řízení ve věcech mladistvých je využíváno **podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání** – instituty lze užít u mladistvých za stejných podmínek jako u dospělých. Žatecká a Hrušáková (2012) uvádějí, že při náhradě škody může být u mladistvých umožněno odškodnění nejen peněžitou, ale také naturální formou, to znamená, že jedinec například vykoná pro poškozeného určité práce či uvede věc do původního stavu apod. Výhodou odklonů je zrychlení a zefektivnění řízení, které tak může skončit dříve, což je pro mladistvé podstatné, protože na jejich protiprávní jednání přichází reakce okolí okamžitě. (Žatecká, Hrušáková, 2012, str. 1642-1646) Alternativy v trestním řízení jsou tak u mladistvých využívány z důvodu příznivějšího vlivu a minimalizace jedincovy stigmatizace.

Soudem pro mládež může být dále **upuštěno od uložení trestního opatření**. Jedná se o případy, kdy mladistvý spáchal provinění (s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující pět let), svého činu lituje a projevuje snahu o nápravu. Dalšími podmínkami je dosavadní slušné chování mladistvého či jeho neznalost právních předpisů. V případě, že soud považuje za potřebné sledovat jeho chování, může být podmíněně upuštěno od uložení trestního opatření se stanovením zkušební doby až na jeden rok. (§ 11-14 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže) Pokud soud pro mládež upustil od uložení trestního opatření, hledí se na mladistvého jako by nebyl odsouzen.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vymezuje tři opatření, která mohou být mladistvým ukládána – výchovná, ochranná a trestní.

2.2.1 Výchovná opatření

V systému sankcí ukládaných mladistvým jsou výchovná opatření nejmírnějším prvkem. Dle zákona jsou využívána v případě upuštění od uložení trestního opatření nebo při podmíněném upuštění od trestního opatření. Mohou být uložena ale také vedle ochranného nebo trestního opatření či v souvislosti se zvláštními způsoby řízení. Nejdelší možná doba uložení tohoto opatření jsou tři roky. Výchovným opatřením

je dle zákona „dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou“ (§ 15 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže). Tato opatření mají u mladistvého zajistit a podpořit správnost jeho výchovy.

Dohledem probačního úředníka je pravidelně sledováno chování mladistvého, je kontrolováno dodržování uloženého probačního programu, výchovných povinností či omezení. Účelem dohledu je odborné vedení a pomoc. Cílem je zajistit u mladistvého řádný život. (§ 16 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže) Jak již bylo uvedeno, dohled tvoří hlavní náplň činnosti probačního úředníka.

Za **probační program** je považován „program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého“. (§ 17 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže) Ščerba (2014) zdůrazňuje, že probační programy by měly být orientovány na ovlivňování chování mladistvého a na dosažení pozitivních změn v jeho vztazích. Dále pak uvádí, že jejich vhodné zaměření a výkon programu může přispět k řešení příčin protiprávního jednání mladistvého. (Ščerba, 2014, str. 377) Hulmáková (2013) doplňuje, že s probačním programem musí mladistvý souhlasit a měl by být sestaven tak, aby komplexně řešil jeho problémy. (Hulmáková, 2013, str. 31) Jak uvádí Štern (2010), jednotlivé programy jsou specializované na určitou cílovou skupinu klientů – například na drogově závislé, prvopachatele či recidivisty (Štern, 2010, str. 141). Probační programy jsou vykonávány soukromými subjekty, schvaluje je ministr spravedlnosti a všechny musí být uvedeny v seznamu vedeném Ministerstvem spravedlnosti.

Mezi **výchovné povinnosti** patří dle zákona č. 218/2003 Sb., například povinnost bydlet s rodičem, splatit přiměřenou částku, vykonat prospěšnou činnost, usilovat o vyrovnání s poškozeným, podrobit se léčení závislosti na návykových látkách a další. **Výchovná omezení** obsahují například zdržení se návštěvy určité akce či zařízení, nestýkání se s určitými osobami, neužívat návykové látky, neúčastnit

se hazardních her a jiné. (§ 18-19 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže)

Opatření **napomenutí s výstrahou** znamená soudem pro mládež, příp. státním zástupcem, důrazné vytknutí protiprávnosti činu, který mladistvý spáchal. Jedinec je také upozorněn na konkrétní důsledky, které hrozí v případě pokračování v jeho trestné činnosti. (§ 20 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže) V případě, že je to účelnější, lze napomenutí přenechat zákonnému zástupci, škole nebo jinému výchovnému zařízení.

2.2.2 Ochranná opatření

Ochranná opatření mají pozitivně působit na psychický a sociální vývoj jedince a chránit společnost před pachateli trestných činů. Mezi ochranná opatření patří „ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabrání věci a ochranná výchova“ (§ 21 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže). První tři opatření jsou ukládána podle trestního zákoníku, ochranná výchova má speciální úpravu v zákoně pro mládež.

Ochranné léčení je dle trestního zákoníku ukládáno pachatelům, kteří nejsou z důvodu své nepřičetnosti trestně odpovědní, to znamená, čin spáchali ve stavu vyvolaném duševní poruchou či pod vlivem návykové látky. **Zabezpečovací detence** je taktéž určena pro osoby, které jsou pro nepřičetnost zbaveni trestní odpovědní, ale je zde obava, že ochranné léčení nebude dostatečné k ochraně společnosti. Detence se vykonává v ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou, je využíváno působení programů léčebných, psychologických, vzdělávacích, pedagogických, rehabilitačních a činnostních. Sankce **zabraní věci** může být uložena z důvodu, že daná věc náleží pachateli, kterého nelze stíhat nebo od jeho potrestání soud upustil anebo s danou věcí ohrožuje bezpečnost lidí. (§ 99-101 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Dle zákona o soudnictví mládeže může být **ochranná výchova** uložena v případě, že o výchovu mladistvého není dobře postaráno či byla zanedbána anebo prostředí, ve kterém žije, není vhodné pro správnou výchovu a není tak možné uložit mírnější výchovná opatření – těm je snaha dávat přednost. (§ 22 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech

mládeže) Ochranná výchova je určena pouze pro osoby do dovršení osmnácti let, vykonává se ve výchovných ústavech, což jsou zařízení spadající do gesce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Výkon ochranné výchovy je podrobněji upraven v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

2.2.3 Trestní opatření

Poslední kategorií jsou opatření trestní, která mohou být mladistvým uložena pouze v případě, že ani odklony v trestním řízení, ani ochranná či výchovná opatření nevedly k dosažení účelu zákona č. 218/2003 Sb. Tato legislativní norma mezi trestní opatření řadí „obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněně“ (§ 24 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže). Pro upřesnění je třeba doplnit, že sankce odnětí svobody nepodmíněně je trestním opatření, avšak není alternativním trestem – jak již bylo výše zmíněno, za alternativní trest považujeme každou sankci vyjma trestu, příp. trestního opatření, odnětí svobody spojeného s umístěním do vězení.

Trestní opatření jsou mladistvým ukládána za podmínek stanovených trestním zákoníkem. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže jej doplňuje, případně upravuje horní hranice sazeb pro mladistvé. Níže budou popsána ta trestní opatření, která se odlišují svým uložením od výkonu trestu dospělými osobami.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje mladistvému uložit obecně prospěšné práce s horní hranicí sazby 50 až 150 hodin, peněžité opatření v případě, že je sám výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry toto opatření umožňují – uloženo v rozmezí 10 až 360 denních sazeb, přičemž ta činí nejméně 100 Kč a nejvíce 5 000 Kč. Další sankcí je peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, to je ukládáno, pokud má soud pro mládež za to, že účelu opatření postačí jeho uložení bez výkonu. Zákaz činnosti je mladistvému ukládán, jestliže není překážkou pro přípravu na jeho povolání, horní hranice sazby nesmí překročit 5 let. Stejná horní

hranice je i u trestního opatření vyhoštění a zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. (§ 26-28 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže)

Trestní sazby odnětí svobody, které stanovuje trestní zákoník, se u mladistvých snižují na polovinu. Horní hranice trestní sazby nesmí překročit 5 let a dolní hranice 1 rok. V případě, že za provinění spáchané mladistvým dovoluje trestní zákoník uložení výjimečného trestu, může být mladistvému uloženo odnětí svobody na 5 až 10 let. Při podmíněném odsouzení mladistvých (nebo jejich podmíněném odsouzení k odnětí svobody s dohledem) stanovuje soud zkušební dobu v délce 1 až 3 roky. (§ 31 a 33 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže) Snižování sazeb trestního zákoníku na polovinu neplatí u domácího vězení, zde je pro mladistvé stejně jako pro dospělé horní hranice 2 roky.

2.3 Specifika práce Probační a mediační služby České republiky s mladistvými

Mezi činnostmi PMS ČR s dospělými a mládeží existují určité odlišnosti, níže uvedená specifika práce střediska s mladistvými osobami byla čerpána z publikace Šterna a Ouředníčkové (2010).

PMS ČR zajišťuje u mladistvých výkon a kontrolu výchovných a trestních opatření, podílí se na tzv. předjednání před rozhodnutím soudu, příp. státního zástupce. Velkou část práce střediska tvoří mimosoudní řešení situace – mediace a nabídka vhodných programů pro mladistvé. PMS ČR spolupracuje s mladistvými osobami, jejich rodinami a poškozenými, v jednotlivých střediscích působí vyškolení specialisté na práci s mládeží. Pokud je to možné, využívá se u mladistvých odklonů od standardního řízení, které byly popsány výše.

V přípravném řízení a řízení před soudem pro mládež je pracovníkovou náplní příprava podkladů (pisemné zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech, životní situaci jedince, návrh na možné odklony v trestném řízení), jednání s kurátory, pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), školami a středisky výchovné péče (SVP), dále se jedná o zprostředkování kontaktu na další odborné služby (např. psychologa, pedagogicko-psychologickou poradnu) a kontaktu s poškozeným, jednání o náhradě škody a volba vhodného opatření. **Ve vykonávacím**

řízení se jedná o výkon dohledu pracovníka (nad uloženými povinnostmi a omezeními, trestním opatřením), vypracování zprávy o průběhu dohledu, zprostředkování kontaktu na odborné služby, možnost zprostředkování mediace, spolupráce s kurátory, pracovníky OSPOD, školami, SVP a spolupráce s rodinou.

Ke kontaktu mladistvého s PMS ČR dochází poté, co je Policií ČR (PČR) zasláno středisku usnesení o zahájení trestního stíhání. Specialista pro mládež rozhodne, zda se PMS ČR zapojí do trestního řízení, zjišťují se informace o osobě mladistvého, o okolnostech případu. Středisko se snaží zapojovat v co největší míře. Pro mladistvého je spolupráce s PMS ČR v přípravném řízení dobrovolná. Pro řešení případů mladistvých a dětí mladších 15 let se při jednotlivých střediscích scházejí multidisciplinární týmy – týmy pro mládež. Ty se skládají ze státních zástupců, soudců pro mládež, pracovníků specialistů na mládež, kurátorů, pracovníků OSPOD, zástupců PČR, městské policie a příp. další. Řeší se nejen vzájemná spolupráce, ale i jednotlivé případy mladistvých a dětí.

Pro efektivní kooperaci střediska s mladistvým je nutná spolupráce s rodinou – osobami, které s jedincem žijí a kteří ho ovlivňují. Probační úředník provádí šetření v rodině mladistvého, při kterém je třeba zjistit informace o poměrech rodiny, zázemí a prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Vede rozhovor se všemi členy domácnosti, provádí také prohlídku bytu rodiny. Zjišťuje, jaké jsou vztahy mezi členy rodiny, jak rodina vnímá vzniklý problém a jak se k němu staví. (Štern, Ouředníčková, 2010, str. 130-139)

V rodině provádí šetření také OSPOD, rozdíl mezi kontrolní činností střediska a orgánem sociálně-právní ochrany dětí popisuje Schelleová (2004). Odlišnost spočívá v tom, že OSPOD se zaměřuje na minulost mladistvých, zatímco činnost PMS ČR směřuje do přítomnosti a budoucnosti. (Schelleová, 2004, str. 96) Osobní návštěvy v místě bydliště mladistvého jsou nedílnou součástí práce probačního úředníka.

Přesný výkon práce PMS ČR s mladistvými upravuje Pokyn ředitele PMS ČR, č. 12/2010 – Aktualizace národního metodického standardu PMS ČR pro práci s mládeží v souvislosti s novelizací zákona o soudnictví ve věcech mládeže a novým trestním zákoníkem. Jeho cílem je „nastavení minimálního standardu kvality poskytovaných odborných služeb a metodické sjednocení činnosti jednotlivých pracovníků PMS ČR specializovaných v oblasti práce s mládeží“ (Pokyn ředitele PMS

ČR, č. 12/2010). Jednotlivé metodiky slouží jako návody pro pracovníky. Národní metodické standardy PMS jsou vypracovány pro trestní opatření zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, trestní opatření obecně prospěšných prací a trestní opatření domácího vězení. Jednotlivé metodiky obsahují popis zahájení činnosti střediska, činnosti střediska v jednotlivých fázích trestního řízení, upravují konzultace s klientem, spolupráci s dalšími institucemi (například s PČR v rámci výkonu trestního opatření zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce). (Pokyn ředitele PMS ČR, č. 12/2010)

V této kapitole byla charakterizována skupina mladistvých osob a hranice trestní odpovědnosti u nás i ve světě, byla popsána alternativní řešení trestních věcí u mladistvých a jednotlivá opatření, která jsou jim ukládána soudem pro mládež. V závěrečné části této kapitoly byla uvedena specifika práce PMS ČR s mladistvými. Následující kapitola se bude věnovat popisu prostředí, jeho vlivu na osobnost mladého člověka a výkon alternativních trestů u mladistvých.

3 SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ A JEHO VLIV NA VÝKON ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ U MLADISTVÝCH

Tato kapitola pojednává o sociálním prostředí, jeho definicích a druzích. Zaměřuje se na prostředí rodinné, školní a vrstevnických skupin, rozebírá jejich vliv na mládež a delikventní jednání. V závěru se věnuje vlivu daných prostředí na výkon alternativních trestů, které byly uloženy mladistvým osobám.

3.1 Definice prostředí

Pojem prostředí nalezneme v různých vědních oborech, obecným významem tohoto slova je okolí obklopující člověka. Nyní bude definováno sociální prostředí z pohledu sociální pedagogiky.

Kraus (2014) popisuje prostředí jako „předměty, jevy existující kolem nás, nezávisle na našem vědomí“ (Kraus, 2014, str. 66), dle autora se vždy jedná o určitý prostor, o objektivní realitu. Prostředí rozděluje na systém materiální, tj. hmotné předměty, a duchovní, tj. věda a morálka. (Kraus, 2014, str. 66) Polský pedagog Wroczynský označoval za prostředí „složky struktury obklopující jedince, které účinkují jako systém podnětů a vyvolávají určité psychické reakce, zážitky“ (Wroczynský, 1968, str. 73), dále popisoval prostředí jako osoby a věci, které se nacházejí v okolí jedince a působí na něj s různou intenzitou. (Wroczynský, 1968, str. 71) Dle Procházky uplatňuje sociální prostředí na člověka „zásadní vliv a vede jej procesem socializace k přeměně z biologického tvora ve společenskou bytost“ (Procházka, 2012, str. 88). Prostředí působí na člověka již od narození a podmiňuje jeho socializaci.

Sociální prostředí můžeme vymežit i v kontextu sociální psychologie, která jej popisuje jako „integrovaný sociální systém tvořený lidmi, jejich vzájemnými vztahy, společenskými aktivitami a produkty těchto vztahů a aktivit“ (Řezáč, 1998, str. 20). Celkově tedy prostředím označujeme předměty, jevy, prostor, osoby, situace a vztahy, které člověka obklopují a působí na něj.

3.2 Typologie prostředí

Mezi sociálními pedagogy se typologií prostředí nejobsáhleji zabývá Kraus (2014), který vymezuje prostředí:

- podle velikosti prostoru: makroprostředí (celá společnost), regionální prostředí (širší sociální skupina), lokální prostředí (bydliště, např. městská čtvrť), mikroprostředí (bezprostřední prostor jedince);
- podle povahy realizované činnosti: pracovní, obytné, rekreační;
- z hlediska podílu člověka na podobě daného prostředí: přirozené, umělé;
- podle charakteru: přírodní (živá a neživá příroda), společenské (tvořeno lidmi, mezilidskými vztahy), kulturní (hmotné a nemateriální výsledky lidské činnosti);
- podle povahy teritoria: venkovské, městské, velkoměstské;
- z pohledu frekvence, pestrosti a kvality podnětů v prostředí: podněťově chudé, přesycené či optimální, prostředí jednostranné a mnohostranné, prostředí zdravé, závadné až deviační. (Kraus, 2014, str. 68-69)

Podobné vymezení prostředí podle charakteru uvádí také Wroczynský (1968). Vymezoval prostředí přírodní (geografické uspořádání), společenské (lidé a společenské vztahy) a kulturní (výsledky historické činnosti člověka), přičemž hovořil o tom, že ani jedno z nich neexistuje izolovaně, jelikož jsou mezi sebou vzájemně propojeny. (Wroczynský, 1968, str. 73-75) Klapilová (1996) vymezila prostředí vnitřní a vnější – vnitřním prostředím označuje dědičnost, aktuální zdravotní stav, psychickou a fyzickou kondici jedince, za vnější prostředí považuje materiální složky a sociální vztahy. (Klapilová, 1996, str. 24)

Podobně jako Kraus i Helus (2015) se věnuje typologii mikro- a makroprostředí, navíc k němu připojuje prostředí mezo- a exo-. V mikroprostředí je člověk v bezprostředním kontaktu s lidmi, mezoprostředí je tvořeno různými mikroprostředími a vztahy mezi nimi. Exoprostředí je prostor, se kterým jedinec není v bezprostředním styku, avšak má o něm jistou představu a v makroprostředí se jedinec začleňuje do velkých společensko-kulturních celků. (Helus, 2015, str. 131-135) Typů prostředí je vymezená celá řada. Důležité je to, jak daný typ prostředí působí na člověka a jak jej ovlivňuje. Nyní bude popsán právě vliv prostředí na člověka a poté bude vymezeno prostředí rodinné, školní a lokální, prostředí vrstevníků a masmédií.

3.3 Vliv prostředí na mladistvé

Vliv prostředí na vývoj člověka je podle Wroczynského (1968) znám odpradávná. Již Hippokrates vyslovoval předpoklad, že tělo nemůžeme pochopit bez poznání všech věcí, které jej obklopují. (Wroczynksý, 1968, str. 80) Prostředí má velký vliv na člověka, na formování jeho postojů.

Také Kraus (2001) uvádí, že prostředí, ve kterém se pohybujeme, nás ovlivňuje a poznamenává. Tento vliv může být pozitivní avšak i negativní tzn., prostředí člověka podporuje, ale může být i překážkou. (Kraus, 2001, str. 103-105)

Bláha již ve 20. letech 20. století popisoval, že na vývoj člověka a jeho chování mají vliv dva druhy příčin – vnitřní (dědičnost) a vnější (prostředí). Vnitřní faktory určují směr a ráz vývoje, vnější příčiny podněcují, zdržují či pozměňují. Autor dodává, že vývoj jedince a jeho jednání podmiňuje prostředí, protože bez těchto podnětů by dědičný základ neznamenal nic, neměl by se jak vyvíjet. (Bláha, 1927, str. 9) Na Bláhu navázal Kraus ve své publikaci *Základy sociální pedagogiky*, kde uvádí schéma sociální dědičnosti, které vidíme na obrázku 2. Sociální dědičnost znamená, že se na jedince nepřenáší jen genetické dispozice, ale i způsoby a modely chování v daném prostředí. (Kraus, 2014, str. 73) Genotyp je tedy souborem dispozic, které jedinec získává od svých rodičů a vlivem působení prostředí, ve kterém žije, vzniká fenotyp, tj. soubor znaků, kterými se jedinec projevuje.

Obrázek 2 – Schéma sociální dědičnosti (Kraus, 2014, str. 73)

Na osobnost člověka působí z nejvyšší úrovně společnost, její instituce a masmédiá, silnější vliv má poté prostředí lokální a nejintenzivněji působí rodina, vrstevníci a škola. Tyto tři poslední uvedená prostředí mají na formování člověka nejzásadnější vliv, a proto budou hlavním předmětem zájmu v empirické části práce.

3.3.1 Rodinné prostředí a jeho vliv na mladistvé

V současné době se jeví jako obtížné rodinu definovat, jelikož přestávají platit tradiční kritéria a proměňuje se zažitý model rodiny. Kraus (2014) popisuje rodinu jako malou sociální skupinu, která je nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí. Rodina působí jako nejvýznamnější socializační činitel a předává svým členům hodnoty z generace na generaci. Zastává následující funkce:

- biologicko-reprodukční (rození dětí a péče o ně),
- sociálně-ekonomickou (zapojení rodiny do výrobní sféry),
- ochrannou (funkce pečovatelská, zajištění základních potřeb),
- socializačně-výchovou (osvojování si návyků a způsobů života),
- funkci rekreace, relaxace, a zábavy,
- emocionální, která je nezastupitelná jinými institucemi.

Rodinu dělíme na nukleární, ta je tvořena rodiči a jejich dětmi, a prokreační, tu zakládáme v průběhu života. Podle plnění své funkce je rodina buď funkční (splňuje své funkce), dysfunkční (funkce nejsou plněny dostatečně, avšak rodina není nijak zásadě ohrožena), nebo afunkční (rodina nezvládá své funkce, je v ní narušována socializace dítěte). (Kraus, 2014, str. 79-83) Dále také odlišujeme rodiny vlastní, nevlastní, náhradní, úplné či neúplné.

Lawrence a Hesse (2010) označují rodinu jako nejdůležitějšího socializačního činitele. Rodiče jsou vzorem chování pro své děti, poskytují jim příklad interakcí s ostatními lidmi, etické a právní normy chování, dále jim vštěpují pracovní návyky a schopnost být zodpovědným. (Lawrence, Hesse, 2010, str. 70) V rodině získává dítě základní výchovu a je jejím prostřednictvím uváděno do společnosti.

Prvky společné současným rodinám charakterizuje Kraus (2014). Jedná se o demokratizaci uvnitř rodiny, tzn., že muž ztrácí svoje výsadní postavení v rodině a svá práva a povinnosti získává i žena. Vztahy mezi dětmi a rodiči se přesunuly na partnerskou úroveň. Dále se jedná o izolovanost (uzavření se před vnější společností), zmenšení rodiny (zvyšování počtu jednočlenných domácností), dezintegrace (ubývá chvil trávených společně, omezena je i úroveň komunikace v rodině), rodiče jsou zatíženi pracovními aktivitami, jsou časově zaneprázdněni. Velkým problémem se stala rozvodovost českých rodin, rozpadá se skoro polovina

manželství. (Kraus, 2014, str. 84-86) Dalšími problémy současnosti je také pokles sňatečnosti a porodnosti.

Jak uvádí Matoušek (2011), dříve existovala domněnka, že delikventně jednající děti pocházejí pouze z rodin na okraji společnosti. Od poloviny 20. století se ale čím dál častěji objevuje kriminalita i u středních vrstev, ba dokonce i u mládeže z nejlépe situovaných rodin. Autor jako důvod uvádí klesající vliv rodiny na chování dětí. (Matoušek, Matoušková, 2011, str. 41) Jako rizikové faktory uvádí Moravcová a kol. (2015) nízký dohled rodičů na dítě a negativní události, například rozvod, problémy ve vztahu rodičů. (Moravcová, 2015, str. 88) Pro výchovu dítěte je tedy podstatné, co se v rodině odehrává.

Podle Matouška (2011) je kvalita vazby mezi členy rodiny klíčová pro vývoj osobnosti dítěte. Také na něj má nepochybně vliv způsob řešení konfliktů, tzn., že dítě, které vyrůstá v rodině s otevřenými a častými konflikty má větší sklon k delikventnímu chování. (Matoušek, Matoušková, 2011, str. 42, 48) Stejný názor mají i američtí autoři Lawrence a Hesse (2010), kteří uvádějí, že pečující rodiče, kteří jsou pozitivními vzory pro děti a udržují vhodné domácí prostředí, poskytují podporu svým potomkům odolávat negativním vlivům vrstevníků, a to i v případě, že vyrůstají v sousedství s vysokou kriminalitou. Naproti tomu bývají vystaveny mnohanásobnému riziku případného zapojení se do kriminálního chování dětí vyrůstající v rodinách, které jsou poznamenány partnerskými konflikty a napětím mezi rodiči nebo v rodinách, ve kterých dochází ke zneužívání či zanedbávání péče dětí.

Autoři se věnují také problematice úplnosti rodin, popisují, že rozvrácené rodiny, tj. rodiny narušené rozvodem nebo úmrtím rodiče, nejsou jasnou příčinou delikvence. Většina dětí z těchto rodin nejedná protiprávně a na druhou stranu mít oba rodiče v domácnosti nerovná se záruce, že mladistvý nebude zapojen do trestné činnosti. Spíše se ukazuje, že s kriminalitou mladistvých souvisí počet dětí v rodině. Do kontaktu s policií přicházejí více děti z větších rodin. Důležitější než přítomnost obou rodičů v jedné domácnosti je kvalita vztahů jejich členů – bylo prokázáno, že delikvence souvisí s rodičovským odmítnutím a vztahy mezi rodiči a dětmi, ve kterých chybí láska, náklonnost a ocenění. (Lawrence, Hesse, 2010, str. 70-72) Vliv rodinného prostředí na chování a vývoj dítěte je obrovský, rodina může být jak dobrým, tak ale i špatným vzorem pro formování dítěte.

3.3.2 Prostředí vrstevnických part a jeho vliv na mladistvé

Vrstevnické party jsou přirozenou formou života mládeže. Kraus (2014) je definuje jako zpravidla neformální skupiny, které vznikají spontánně a přirozeně. Charakterizuje je věková a názorová blízkost, bezprostřední kontakt, silný pocit příslušnosti ke skupině, touha po samostatnosti a dospělosti členů. Vznikají v průběhu školní docházky, kolem osmého až desátého roku je nejvíce výrazná potřeba sdružovat se. Činnost vrstevnických part probíhá ve volném čase, takže regulátorem účasti dítěte ve skupině by měla být rodina. (Kraus, 2014, str. 88-90) S přibývajícím věkem se význam vrstevnických skupin pro dítě zvětšuje, v období puberty a adolescence je jejich vliv největší. Až na prahu dospělosti si jedinec uvědomuje svoji vlastní individualitu a silná příslušnost ke skupině se mnohdy vytrácí.

Matoušek (2011) uvádí znaky typické pro příslušníky vrstevnických part. Je jimi způsob vyjadřování, úprava zevnějšku, postoj ke škole, práci, rodičům, návykovým látkám a k životnímu stylu celkově. Vrstevnické party jsou důležité především pro děti, které pocházejí z dysfunkčních rodin, než pro ty z fungujících, které dítě podporují a kontrolují jeho chování. (Matoušek, Matoušková, 2011, str. 83) Začleňování do part popisuje Moravcová (2015) jako přirozenou součást dospívání všech jedinců. Vrstevníci jsou klíčovými socializačními činiteli a provázejí mladého člověka z dětství do dospělosti. Mohou mít pozitivní, ale i negativní charakter. Důležité je to, čemu se dítě v rámci vrstevnických part věnuje a jakými kamarády se obklopuje. (Moravcová, 2015, str. 113) Jako přijatelné činnosti vrstevnických part můžeme jmenovat sportovní a umělecké aktivity, plnění školních povinností apod. V partách ale dochází i k nežádoucím aktivitám a to například k užívání návykových látek, záškoláctví, vandalismu a k provádění dalších zakázaných věcí.

Vztahy mladistvého se svými vrstevníky jsou dle Lawrence a Hesse (2010) významným faktorem případného zapojení se do delikventního chování. Pakliže u dětí dochází ke zvyšování vlivu vrstevnických skupin, může to vést ke střetům v rodinných vazbách, což následně vyústí v odcizení se mladých lidí od rodičů. (Lawrence, Hesse, 2010, str. 82) Můžeme tedy říci, že děti jsou extrémně náchylné k pokušení a nátlaku vrstevníků.

3.3.3 Školní prostředí a jeho vliv na mladistvé

Ve škole je výchova a vzdělávání primární záležitostí, probíhá zde profesionálně. Škola patří do výchovných zařízení společně se školními družinami, školními kluby, domovy mládeže, středisky volného času, domovy dětí a mládeže, dětskými domovy a dětskými domovy se školou. Dle Krause (2014) plní škola následující funkce:

- socializační (předávání kultury, zachování její kontinuity),
- výchovnou (vzdělávání, přenos poznatků, celkový rozvoj osobnosti žáka),
- pečovatelskou (zajištění zdraví, bezpečnosti a pohody žáka),
- poradenskou (profesní poradenství, diagnostika schopností),
- rekreační (volný čas žáků),
- profesionalizační (pomoc žákům se zaujetím místa ve světě práce),
- selektivní (škola určuje sociální prestiž a budoucí zaměstnaneckou pozici).

Funkci rekreační se škola snaží dle Krause přenechávat jiným specifickým zařízením, jako jsou například školní kluby a družiny. Uvádí však, že je nutné vymyslet pro děti program i ve škole, možnosti jak trávit přestávky a volný čas mezi vyučovacími hodinami.

Školní prostředí můžeme dle Krause rozdělit na stránku věcnou a prostorovou (materiální zařízení), osobnostní a vztahovou (sociálně psychologické klima) a vnější prostředí zařízení. Věcně prostorovou stránkou školy rozumíme její velikost, architektonické řešení budovy, výzdobu a vybavení, tj. různé pomůcky, nástěnky, technické zajištění, přístroje aj. Sociálně psychické klimata školy představují vztahy mezi žáky a pedagogickým personálem, vztahy mezi samotnými žáky, klima třídy a styl řízení instituce vedením školy. Vnější prostředím zařízení jsou různé subkultury, místní etnické poměry, ale je jí myšlena také dostupnost dalších institucí jako například knihoven, dětských organizací, sportovních kroužků apod. (Kraus, 2014, str. 102-111) Škola se u svých žáků snaží posilovat altruismus a solidaritu, dochází zde k celkovému osobnímu rozvoji, žákům je pomáháno s výchovnými i osobními problémy.

Lawrence a Hesse (2010) radí školu k možným zdrojům protiprávního jednání. Jako prvky vedoucí k delikvenci dítěte označují bezvýznamné instrukce, nevhodné

výukové metody, neprofesionálnost učitelů, ekonomickou a rasovou segregaci, školní neúspěch aj. (Lawrence, Hesse, 2010, str. 84)

Rizikovost školního prostředí popisuje také Matoušek (2011). Dítě s nástupem do školy přichází do nového prostředí, kde se od něj očekává ukázněnost. Je zde nejprve ovlivněno autoritou učitele, ke kterému vzhlíží a bere ho jako vzor. Poté se stávají důležitější vztahy se spolužáky, děti si ve třídě vytvářejí vlastní subkulturu, v některých případech mohou být tyto party již zárodkem asociálních part. Škola má na rozvoj delikventního chování dítěte velký vliv, proto je důležitá její reakce na zjištěné závadové chování. Daná situace musí být odpovídajícím způsobem vyšetřena, musí být uděleny příslušné sankce. (Matoušek, Matoušková, 2011, str. 74-76) Tím je k dětem vyslána zpráva, jak škola dbá na pravidla chování a co je od nich očekáváno.

3.3.4 Lokální prostředí a jeho vliv na mladistvé

Lokální prostředí je dle Krause (2014) skupina osob žijících na ohraničeném teritoriu, uznávající společné tradice, symboly a hodnoty. Prostředí lokální se dělí na městské a venkovské. Městské je charakterizováno výraznou anonymitou, rychlostí změn, konzumním přístupem, nefungující společenskou kontrolou. Venkovské prostředí je naopak vyznačováno blízkostí k přírodě, zachováním tradic a významnou rolí školy a učitele.

Vliv městského a venkovského prostředí je odlišný, avšak postupně se rozdíly stírají. Sociální přizpůsobivost je patrnější u městských dětí, jsou adaptabilnější. Více kontaktů mají také děti ve městech, avšak množství osobních styků je patrné spíše na vesnici. Obyvatelé venkova jsou konzervativnější, vzdělání je vyšší u dětí ve městě. (Kraus, 2014, str. 95-99) Procházka (2012) popisuje lokální prostředí jako ideální prostor pro investování výchovných snah – realizaci programů zaměřených na charakter místní komunity a její problémy. (Procházka, 2012, str. 125)

V lokálním prostředí může být hrozbou pro správný vývoj a výchovu dítěte špatná dostupnost volnočasových institucí, jako jsou sportovní organizace, umělecké kroužky apod. V případě nefungování těchto zařízení v bydliště, tráví děti svůj volný čas nežádoucím způsobem.

3.3.5 Média a jejich vliv na mladistvé

Média neboli sdělovací prostředky dle Krause (2014) veřejně šíří informace, jedná se například o místní noviny či městský rozhlas. V případě, že média zasahují široké vrstvy obyvatelstva, mluvíme o masové komunikaci – masmédiích, tj. tisk, rozhlas, televize a internet. Masmédia jsou prostředkem vzdělávání, výchovy, socializace a akulturace. Hlavním problémem masmédií je, že mohou mít manipulativní charakter a tím ohrožovat postoje a chování lidí. Především mladá generace je médii nejvíce ovlivnitelná, proto je třeba tento vliv usměrňovat například výchovou v rodině, ve škole a v dalších institucích. (Kraus, 2014, str. 124-125) Zapojení dětí do mediální výchovy je nezbytné, jedinec se musí naučit pracovat s médii, umět je ovládat, nezneužívat je a nenechat se jimi zneužívat.

Masmédia jsou významným nástrojem komunikace, přináší nám informace. I to se ovšem může stát hrozbou pro dítě například v podobě nevhodných témat, které prezentuje, zobrazování agresivity a násilí. Hrozbou je také závislost na masmédiích, zvláště pak na televizi a internetu, snižování sociálních kontaktů a častá neschopnost dětí rozlišovat fikci od reality. Naopak jako pozitivum musíme vidět umění dětí ovládat počítač a nejmodernější technologie, s čímž si občas nevědí rady ani mnozí dospělí.

3.4 Vliv sociálního prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých

V závěru teoretického seznámení se s danou problematikou diplomové práce bude rozebrán vliv prostředí rodiny, školy a vrstevníků na výkon alternativních trestů u mladistvých a na mladistvé jako takové. Tato problematika bude poté níže rozvedena v empirické části práce.

Jak již bylo zmíněno, vliv prostředí na mladistvého jedince, a to i v souvislosti s výkonem alternativních trestů, může být jak pozitivní, tak negativní. To závisí na kvalitě a pestrosti podnětů, na vazbách objevujících se v daném prostředí. Pokud se mladistvý dopustí nějakého protiprávního jednání, jako nejzásadnější se jeví, jak k dané situaci přistoupí rodina. Jedinec tak může v rodině získat oporu a jistotu k řešení daného problému, může být rodinou podporován ve výkonu jemu uloženého opatření. Avšak v opačné situaci, kdy dochází k negativnímu vlivu rodinného prostředí, se rodina buď otočí zády k delikventně jednajícímu dítěti a situaci vůbec neřeší

anebo rodiče společně s dítětem ignorují povinnosti vyplývající z uloženého opatření a s PMS ČR (případně s dalšími institucemi) nespolupracují, jak by měli.

Pozitivní vliv na mladistvého i jeho výkon trestu má rodina s pevnými mezilidskými vazbami, ve které je nastolena atmosféra důvěry a porozumění. Základním prvkem kvalitního rodinného prostředí je výchova dítěte a pohoda celé rodiny. Naopak negativně na mladistvého působí různé krizové situace, jako jsou časté konflikty v rodině či rozvod, jelikož dochází k absenci jednoho z rodičů, tj. k absenci vzoru dítěte. Může se jednat i o různé závislosti a další patologické jevy přítomné v rodinném prostředí. Dalším nepříznivým faktorem je nedostatek času na dítě, nedůsledná či nejednotná výchova, s čímž souvisí také příliš direktivní, případně liberální výchovný přístup.

Jak bylo zmiňováno, v období dospívání má na člověka nejvýraznější vliv vrstevnické prostředí. Aby bylo toto působení správné, musí být náplní volného času smysluplné aktivity, při kterých dochází k učení se spolupráci a sounáležitosti ve skupině. Avšak vrstevnické party bývají spojovány s negativním vlivem, typické je experimentování s alkoholem, cigaretami a dalšími návykovými látkami, agresivní chování, záškoláctví, páchání protiprávních skutků aj. Rizikové vrstevnické party mohou narušovat výkon alternativních trestů a docházení mladistvých na středisko PMS tím způsobem, že ho stále strhávají k nežádoucímu chování. Je zde také možnost, že se jedinec nechce nechat před partou ponížít tím, že by plnil své povinnosti uložené soudem apod.

V případě vlivu školního prostředí hraje velkou roli velikost zařízení. Je rozdíl, zda dítě dochází do malé školy na vesnici, kde je prostředí více rodinné, nebo do velké školy ve městě, kde je větší anonymita a tak i prostor pro delikvenci. Nežádoucími prvky ze strany školy je učitelovo přehlížení zjevných přestupků u žáků a nestanovení jasných pravidel pro žádoucí chování dítěte. Neobjektivní a nespravedlivé posuzování žáků, stejně tak jako nevhodné výchovné přístupy, nadměrné požadavky, které škola klade či předpojatost k dítěti ze strany učitele. Problémem je i školní neúspěšnost, případně šikana. Škola má být rozvíjejícím prostředím. Základním prvkem je osobnost učitele, to jak je schopen jednat s žáky, jak je dokáže motivovat k práci a ke správnému chování. Pozitivní je i dostatek různých kroužků a volnočasových aktivit ve škole.

Činnosti školy velmi pomáhá, jestliže je ze strany rodiny pozitivní přístup a rodiče se školou a učiteli spolupracují.

Tato kapitola obsahovala popis a vliv sociálního prostředí na člověka. Zabývala se prostředím rodinným, školním, vrstevníků, prostředím lokálním a médií. V závěru kapitoly byla uvedena tvrzení vztahující se k vlivu prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých osob a na mladistvé samotné. Jak se všechna tato výše uvedená tvrzení promítají do skutečnosti a objevují se v praxi při práci s mladistvými, bude předmětem výzkumu v následující empirické části práce.

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Tato kapitola se věnuje empirickému šetření, které bylo provedeno v rámci diplomové práce. Výzkum se orientoval na vliv sociálního prostředí na mladistvé při výkonu alternativních trestů a docházení těchto osob na středisko Probační a mediační služby Hradec Králové.

V následujících podkapitolách bude popsán cíl výzkumného šetření, stanoven výzkumný problém, budou uvedeny použité metody a charakterizován výzkumný vzorek. Dále bude popsána realizace výzkumného šetření, analýza dat, v závěru vyhodnocení výzkumného šetření a budou zodpovězeny stanovené výzkumné otázky.

4.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření diplomové práce je zjistit vliv sociálního prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých osob a na samotné mladistvé, kterým byl alternativní trest uložen. Jedná se o zjišťování vlivu konkrétních sociálních prostředí a to rodiny, školy a vrstevníků.

4.2 Stanovení výzkumného problému a výzkumných otázek

Na základě studia odborných pramenů byl stanoven výzkumný problém práce, který pojmenovává to, čím se bude výzkumné šetření zabývat. Výzkumný problém byl stanoven v tomto znění: **Působení sociálního prostředí na mladistvé při výkonu alternativních trestů.**

Na základě stanovení výzkumného problému byla utvořena jedna hlavní (HVO) a šest dílčích (DVO) výzkumných otázek. „Výzkumné otázky tvoří jádro každého výzkumného projektu. Plní dvě základní funkce: pomáhají zaostřit výzkum tak, aby poskytl výsledky v souladu se stanovenými cíli, a ukazují také cestu, jak výzkum vést.“ (Švaříček, Šedřová, 2007, str. 69)

V kvalitativním přístupu je cílem práce zodpovědět výzkumné otázky. Ty mohou být v průběhu i měněny tzn., můžeme je upřesňovat či přeformulovat. Výzkumné otázky jsou v souladu se stanoveným cílem šetření této diplomové práce.

Znění hlavní a dílčích výzkumných otázek

HVO: Jak působí sociální prostředí na výkon alternativních trestů mladistvých a na jejich spolupráci se střediskem Probační a mediační služby České republiky?

DVO1: Jakého protiprávního skutku se mladiství nejčastěji dopouštějí a z jaké příčiny?

DVO2: Jaká je rodinná situace u mladistvých vykonávajících alternativní trest?

DVO3: Jaký význam má pro mladistvého rodina a jaký vrstevnická skupina?

DVO4: Jakým způsobem ovlivňují školní výsledky a chování mladistvého ve škole spolupráci se střediskem Probační a mediační služby České republiky?

DVO5: Jaký je význam sociální opory pro mladistvé, kteří docházejí na středisko Probační a mediační služby České republiky?

DVO6: Jak souvisí spáchání provinění u mladistvých s užíváním návykových látek?

4.3 Rozhodnutí o metodách výzkumného šetření

Pro účely této práce byl vybrán **kvalitativní výzkum**. „Podstatou kvalitativního výzkumu je doširoka rozprostřený sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné. (...) Jde o to do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací.“ (Švaříček, Šedřová, 2007, str. 24) Až po nasbírání informací jsou sledovány prvky, které se v nich vyskytují a formulují se závěry výzkumu.

Původním záměrem bylo použití metody dotazníků, avšak vzhledem k povaze tématu a volbě cílové skupiny byla vybrána výzkumná metoda **polostrukturovaného interview**. Důvodem je to, že mladiství, docházející na středisko PMS ČR, by nemuseli všem otázkám v dotazníku plně porozumět a nebyla by tak zjištěna potřebná data.

Interview je dle Miovkého (2006) „rozhovor, který je moderovaný a prováděný s určitým cílem a účelem výzkumné studie“ (Miovský, 2006, str. 156). U interview

polostrukturovaného si tazatel utváří určité schéma, kterého se musí závazně držet, je to jakýsi okruh otázek, na které se ptá.

Podle poznatků a informací zpracovávaných v teoretické části práce byla vymezena struktura pěti témat, kterým se mělo interview věnovat. Na základě těchto okruhů byly sestaveny konkrétní otázky rozhovoru. První skupina témat se týkala osobních dotazů, směřovaly na spáchaný skutek mladistvých, užívání návykových látek a případné umístění ve výchovném zařízení. Další tři skupiny se týkaly prostředí mladistvého, otázkami byla zjišťována funkčnost rodiny, rodinné vztahy, způsob trávení volného času, členství ve vrstevnické skupině, důležitost kamarádů, vztah ke škole a chování v ní. Poslední skupina se věnovala sociální opoře a její důležitosti pro mladistvé účastníky rozhovorů.

V závěru rozhovoru byla vždy položena doplňující otázka, která zjišťovala, zda by účastníci nechtěli něco upřesnit, uvést na pravou míru apod. Někteří této možnosti využili, jiní nic dalšího uvádět nechtěli. Schéma rozhovoru je zařazeno jako příloha práce č. 1.

4.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl vybírán záměrně, jelikož v kvalitativním výzkumu není cílem souboru, aby reprezentoval určitou populaci, nýbrž daný výzkumný problém. Při výběru výzkumného vzorku bylo postupováno následujícím způsobem. Mladiství docházející na schůzku s probačním úředníkem byli osloveni, zda by se zúčastnili rozhovoru a byli seznámeni s jeho cílem a obsahem. Rozhodnutí bylo ponecháno na nich, žádný z oslovených mladistvých neodmítl účast na rozhovoru. Pro zařazení do výzkumného souboru bylo nutné splnit následující požadavky: docházet na středisko PMS ČR v Hradci Králové, mít uložen jakýkoli alternativní trest a být mladistvým.

Při realizaci výzkumného šetření byl do výzkumného souboru nakonec zařazen i účastník, který byl teprve z protiprávního činu obviněn, takže mu ještě nebylo uloženo žádné opatření a na středisko PMS ČR přišel dobrovolně v rámci přípravného řízení. Zkoumaný soubor byl ve výsledku obohacen i o respondenta ve věku osmnáct let, přestože nesplňuje věkovou hranici. Důvodem pro jeho zařazení do výzkumného vzorku bylo to, že se protiprávního jednání dopustil ve věku sedmnáct let, takže byl jako mladistvý souzen a spadá do agendy probačního úředníka pro mladistvé.

Konečný výzkumný vzorek práce tak tvořilo sedm mladistvých. Jednalo se o jednu dívku a šest chlapců, věkové rozložení patnáct až osmnáct let. Všichni účastníci docházeli na středisko Probační a mediační služby Hradec Králové, bydliště mladistvých se nacházelo buď přímo v Hradci Králové, nebo v nedalekých obcích a městech.

4.5 Etické otázky výzkumu

V rámci každého výzkumu je nutné řešit etické otázky, zvláště pak pokud se jedná o šetření týkající se mladistvých osob. Hendl (2016) uvádí nejdůležitější zásady etického jednání při výzkumu. Je jimi poučený (informovaný) souhlas, svoboda účastníka k odmítnutí zúčastnit se, anonymita, emoční bezpečí a další etické otázky. (Hendl, 2016, str. 157-158)

Všichni účastníci výzkumného šetření v rámci této diplomové práce byli na počátku seznámeni s cílem a obsahem rozhovoru. Byl jim předložen k podpisu informovaný souhlas s účastí na výzkumu, v němž byli seznámeni i s dalšími podrobnostmi. Formulář informovaného souhlasu je zařazen jako příloha práce č. 2. Účastníkům byla ponechána možnost odmítnutí účasti. Všichni byli seznámeni s anonymitou a ochranou soukromí, byli ujištěni o změně jejich jména ve výzkumu a o mlčenlivosti k celému rozhovoru.

4.6 Realizace výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo realizováno v první polovině listopadu roku 2016. Se všemi účastníky jsem se osobně setkala na středisku Probační a mediační služby České republiky v Hradci Králové. K realizaci rozhovorů nám byla vyhrazena zasedací místnost.

Pro dodržení všech zásad výzkumu byl proveden s prvním účastníkem předvýzkum pro otestování srozumitelnosti a jasnosti otázek. Jelikož kontrola porozumění otázkám proběhla v pořádku a byla potvrzena jednoznačnost dotazů, byl i tento účastník zařazen do zkoumaného souboru.

Před rozhovorem mi byla ve většině případů poskytnuta možnost nahlédnout do složky klienta a účastnit se schůzky probačního úředníka a mladistvého, případně i jeho rodiče. Při samotném rozhovoru jsem byla s účastníkem sama, s výjimkou

jednoho mladistvého, který trpí lehkou mentální retardací a je nedoslýchavý. V tomto případě nám s komunikací pomáhala matka mladistvého.

Než jsme zahájili rozhovor, představila jsem se účastníkům a seznámila je ještě jednou s cílem a obsahem rozhovoru. Byli ujištěni o anonymitě, zachování soukromí, mlčenlivosti a změně jména v rámci práce. Poprosila jsem je o podepsání informovaného souhlasu a možnosti nahrávat si rozhovor na diktafon, s čímž všichni souhlasili. Účastníky rozhovoru jsem dále poprosila, aby se snažili na otázky odpovídat jiným způsobem, než je „ano“, „ne“ a „nevím“. Dala jsem jim ale i prostor pro nezodpovězení otázky, pokud by jim neseděla nebo by na ni nechtěli z jakéhokoli důvodu odpovědět. Na začátku rozhovoru jsem se mladistvých dotázala na základní osobní údaje, tj. jméno, věk, bydliště a škola, případně zaměstnání. Poté bylo přikročeno k rozhovoru.

4.6.1 Účastníci výzkumného šetření

1. účastník: Karolína

věk: 17 let

bydliště: Hradec Králové

škola/zaměstnání: studentka na středním odborném učilišti

2. účastník: Filip

věk: 16 let

bydliště: Hradec Králové

škola/zaměstnání: bez zaměstnání, evidován na úřadu práce

3. účastník: Jan

věk: 17 let

bydliště: Hradec Králové

škola/zaměstnání: bez zaměstnání, evidován na úřadu práce

4. účastník: Aleš

věk: 18 let

bydliště: obec v Královehradeckém kraji

škola/zaměstnání: bez zaměstnání, neevidován na úřadu práce

5. účastník: Miroslav

věk: 15 let

bydliště: Hradec Králové

škola/zaměstnání: student na střední odborné škole

6. účastník: Lukáš

věk: 15 let

bydliště: Hradec Králové

škola/zaměstnání: žák základní školy

7. účastník: Pavel

věk: 17 let

bydliště: město v Královéhradeckém kraji

škola/zaměstnání: student na středním odborném učilišti

4.6.2 Popis průběhu setkání

První účastnicí rozhovoru byla sedmnáctiletá Karolína, která se dopustila výtržnictví. Na středisko PMS ČR přišla poprvé, doprovodila ji matka. Na schůzce s probačním úředníkem byla nejprve seznámena s činností střediska a s procesem trestního stíhání, poté se pracovník zaměřil na zjišťování informací o mladistvé, ptal se jí na rodinu, školu, užívání návykových látek, věnovali se skutku, kterého se dopustila a možnostem řešení její situace, co všechno ji čeká. Rozhovor se mnou probíhal bez přítomnosti její matky. Na moje otázky odpovídala stroze, u některých otázek měla problém s porozuměním. Přepis rozhovoru s Karolínou je zařazen v přílohách práce jako příloha č. 3.

Druhého rozhovoru se účastnil šestnáctiletý Filip, který se dopustil krádeže a provinění neoprávněného opatření, padělání a pozměňování platebního prostředku. Za to mu bylo soudem uloženo podmíněné upuštění od uložení trestního opatření se stanovenou zkušební dobou na jeden rok, výchovná povinnost nahradit způsobenou škodu, absolvovat program sociálního výcviku a výchovné opatření dohledu probačního úředníka. Filip v minulosti užíval marihuanu, proto mu jsou na středisku prováděny i kontroly na přítomnost drogy v těle. Při našem rozhovoru se o krádeži vůbec nezmiňoval, mluvil se mnou pouze o užívání návykových látek. Filip na mě působil

vcelku vystrašeně, na otázky odpovídal stručně. I když byla jeho účast dobrovolná, v závěru bylo vidět, že je rád, že je rozhovor u konce a může tak odejít. Filipova kazuistika je uvedena v poslední kapitole diplomové práce.

Třetím účastníkem byl sedmnáctiletý Jan se sluchovými potížemi, lehce mentálně retardovaný. Na středisko přišel s matkou, která mu dělá všude doprovod a účastnila se tak i našeho rozhovoru. I když toto interview probíhalo nestandardně, rozhodla jsem se ho zařadit do výzkumného vzorku, protože jsem i přes problémy v komunikaci zjistila potřebné a užitečné údaje. Jan se dopustil výtržnictví pod vlivem návykové látky (marihuany), soudem mu byl uložen dohled probačního úředníka.

Aleš byl čtvrtým účastníkem rozhovoru. Za vloupání a krádež mu bylo uloženo trestní opatření odnětí svobody v délce půl roku s podmíněným odkladem na dva roky, na středisko PMS ČR dochází k výkonu dohledu. Aleš je zde kontrolován i na přítomnost návykových látek v těle, v den našeho rozhovoru měl test pozitivní. Probační úředník ho poté seznámil s tím, že se jedná o porušení podmínek výkonu podmíněného odsouzení a jeho chování tak může mít své následky. Na otázky při rozhovoru Aleš odpovídal stroze, myšlenky nijak nerozváděl.

Pátého rozhovoru se účastnil Miroslav, na středisko PMS ČR ho doprovodila matka. Miroslavovi bylo uloženo opatření za nedovolenou výrobu a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy. Za to mu bylo soudem uloženo výchovné opatření účast na programu sociálního výcviku. Při rozhovoru bez problému odpovídal na otázky.

Patnáctiletý Lukáš byl šestým účastníkem rozhovoru. Na předchozí domluvenou schůzku s probačním úředníkem se nedostavil, toto byl náhradní termín. Na středisko PMS ČR přišel s otcem. Lukáš dochází na středisko z důvodu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy. Soudem mu byl uložen dohled probačního úředníka a zákaz užívání návykových látek. Při našem rozhovoru jsme se dostali k řešení drogové problematiky, přičemž nechtěl připustit, že užívání návykových látek není správným chováním. Lukášova kazuistika je uvedena v poslední kapitole diplomové práce.

Na poslední sedmý rozhovor přišel Pavel, doprovodila ho matka. Pavel se dopustil vydírání spolužáka, za což mu bylo soudem uloženo trestní opatření odnětí svobody na tři měsíce s podmíněným odkladem výkonu trestu na zkušební dobu

jednoho roku. Pavel se mnou mluvil otevřeně, odpovídání na otázky mu nečinilo žádný problém. Přepis celého rozhovoru s Pavlem je zařazen v přílohách práce jako příloha č. 4.

4.7 Analýza dat

Pro analýzu dat bylo využito techniky **otevřeného kódování**. Podle Švaříčka a Šed'ové (2007) se jedná o „operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, str. 211).

Následně bylo využito **axiálního kódování**, což je technika navazující na kódování otevřené. Jeho cílem je spojení mezi jednotlivými kategoriemi, tedy zjištění vztahů mezi dílčími koncepty (Švaříček, Šed'ová, 2007, str. 232). Po užití těchto dvou technik následuje zodpovězení výzkumných otázek.

4.8 Vyhodnocení výzkumného šetření a interpretace dat

V rámci otevřeného kódování bylo sestaveno devět kategorií: důvody spolupráce, motivace jednání, příznivé rodinné vztahy, nevhodný kontext rodiny, různorodé aktivity mladistvých, vazby s vrstevníky, stanovisko ke škole, rizikové faktory, podpůrné faktory. Kategorie byly vytvořeny na základě seskupení kódů, tedy postojů a názorů mladistvých v souvislosti s jejich sociálním prostředím.

Kategorie a kódy sestavené díky zpracování dat jsou uvedeny v tabulace 2. Jednotlivé kategorie jsou rozpracovány a uvádím u nich části citací účastníků rozhovorů, které slouží jako názorná ukázka.

Tabulka 2. – Přehled kategorií a kódů

Kategorie	Kódy
Důvody spolupráce	výtržnictví, kvůli testům, s klukama poprali, kvůli krádeži, prodej marihuany, na testy, šikanu
Motivace jednání	asi chtěla, chtěl jsem to zkusit, rasisti, nadávají do cikánů, vyprovokovali, peníze, chtěl jsem, peníze
Příznivé rodinné vztahy	rozumíme si, podporují, vyzpovídám, zajímaj, doprovází, dává rady, udělají pro mě všechno, vycházíme spolu, se mnou vyřešit, starají se, snaží pomoci, pomáhaj mi, mámě hlavně, důležitá, na prvním místě, v pohodě, na prvním místě
Nevhodný kontext rodiny	výchovný ústav, táta je víc přísněj, jenom s mámou, táta odešel, vídám občas, nijak nezajímá, jen s mámou, dětský výchovný ústav, rozvedeni, bydlím u táty, nic nezakážou, mě živěj
Různorodé aktivity mladistvých	chodím do klubu, fotbalem, hrajeme, domů, s přítelem, rodinou, s kamarádama, po venku, s kamarády, chodíme do klubu, pořídili motorku, staráme o zvířata, sám, zakopat, na notebooku, do klubu, s bratrancema, s bráchama, jsem doma, jdu ven, s mámou, jdu ven, se ségrou, venku, v posilovně, kamarádama, do parku, s kamarády
Vazby s vrstevníky	mám hodně kamarádů, není někdo úplně upřímněj, hodný, věřím jim, jiný než já, pomáhaj mi, kamarádku jenom jednu
Stanovisko ke škole	škola mě baví, třídní důtku, uspokojivé, ústřelky, praxe mě někdy bavěj, mám omluvený, baví mě tělák a praxe, baví nejvíc ty praxe
Rizikové faktory	cigarety, není někdo úplně upřímněj, trávu, po venku pobíhám, i pivo, chodím sám, rasisti, nadávají do cikánů, zdravotně postižený, neslyšící, vyprovokovali, vyhulujou, feťáci, trávu, cigarety, jenom s mámou, vídám občas, prodej marihuany, jen s mámou, třídní důtku, kouření, kouření marihuany, rozvedení, nic nezakážou, si dám cigaretu
Podpůrné faktory	rozumíme si, podporují, zajímaj, chodím do klubu, doprovází, škola mě baví, chodíme do klubu, vycházíme spolu, staráme o zvířata, dá na cestu, starají se, se mi snaží pomoci, pomáhají mi

V šesti případech byly **důvody spolupráce** mladistvého se střediskem PMS ČR povinné – tzn. z rozhodnutí soudu, jeden účastník přišel dobrovolně v rámci přípravného řízení. Mladiství, účastníci se rozhovorů, se ve dvou případech dopustili výtržnictví, ve dvou dále také krádeže a nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy, v jednom případě se jednalo o vydírání. Karolína (17 let) uvedla, že dochází na středisko, „*protože jsem se dopustila činu trestného, výtržnictví*“. Lukáš (15 let) užíval a prodával marihuanu a proto „*na sociálce kurátorka nějak o to jako zažádala, abych tady chodil na testy*“. Na zmíněné testy přítomnosti návykových látek v těle docházelo pět ze sedmi mladistvých účastnících se rozhovorů.

Důvod protiprávního skutku tj. **motivace jednání**, byla ve většině případů totožná. Účastníci rozhovorů nejčastěji uváděli, že to prostě chtěli – chtěli se poprat, chtěli si vyzkoušet drogu apod. Karolína (17 let) uvádí, že se poprala s dívkou „*protože jsem asi chtěla*“, Filip (16 let) užíval marihuanu z důvodu: „*chtěl jsem to zkusit*“. Druhým častým motivem byly peníze – Aleš (18 let) ukradl peníze, Miroslav (15 let) prodával pro zisk marihuanu a Pavel (17 let) finančně vydíral spolužáka.

Kategorie **příznivé rodinné vztahy** obsahuje kódy vztahující se k pocitům dítěte v rodině, vztahu mezi dítětem a rodičem, podporou získávanou ze strany rodiny. Opakovala se tvrzení, že je rodina pro mladistvé důležitá, Miroslav (15 let) uváděl: „*tak rodina je na prvním místě*“. Lukáš (15 let) si myslí, že je pro něj rodina podstatná, protože „*nemít tátu a mámu, tak bych tu nebyl. A navíc mě živěj*“. Mladiství celkově své rodinné vztahy označovali za dobré. Karolína (17 let) uvedla: „*rozumíme si, prostě mě podporujou ve všem. Když třeba se mi něco stane, tak se jim vyzpovídám (...) Dost se zajímaj. Chtěj, abych si udělala tuhle školu, potom si našla nějakou práci*“. Pavel (17 let) k rodině uvedl: „*a když něco udělám nebo jakoby, když se něco stane, tak všechno se snaží okamžitě se mnou vyřešit. Nebo když mi něco je, tak se mi snaží pomoci*“. Žádný z účastníků rozhovorů se nezmiňoval o nějakých rodinných neshodách či výrazných rodinných konfliktech.

Avšak mezi kódy se objevovala i tvrzení, vztahující se k negativní stránce rodiny – tyto kódy byly shrnuty pod kategorií **nevhodný kontext rodiny**. Dva mladiství uvedli, že dříve pobývali ve výchovném zařízení – Filip byl umístěn ve výchovném

ústavu, Lukáš v dětském domově se školou. Ani jeden z účastníků rozhovorů nepobýval v dětském domově. Tři ze sedmi účastníků rozhovorů mají rozvedené rodiče. Aleš (18 let) uvádí: „žiju jenom s mámou, táta odešel. S tátou se jenom vídám občas, jednou týdně“, Lukáš (15 let) zažívá jinou situaci: „rodiče jsou rozvedení. Už asi deset let. Bydlím u táty a k mamce, že jako nechodím pravidelně, ale že má jako... že je hodně v práci, tak když má volno“.

Kategorie **různorodé aktivity mladistvých** obsahuje kódy týkající se trávení volného času dotazovaných. Někteří uváděli aktivity s kamarády, někteří také s rodinou a se sourozenci. Filip (16 let) uvádí: „po venku pobíhám... s kamarády“, Aleš (18 let): „s mámou a se sěgrou. S kamarády taky občas“. O nízkoprahových klubech mají povědomí a navštěvují je především dotazovaní mladiství z romské minority. Karolína (17 let): „chodím do klubu (místo). Někdy si tam dělám referát do školy, povídám si tam s pracovníci, koukáme třeba na film nebo hrajeme žolíky“. Filip (16 let): „my chodíme s kamarádama do jednoho klubu a tam se většinou staráme o zvířata. Takovej jako klub, kam musíme chodit každý úterý a pátek“. Ostatní účastníci tráví volný čas především venku a o působení nízkoprahových zařízení ve svém okolí ani nevěděli. Lukáš (15 let): „tak různě, tak třeba... třeba jdu ven, tak třeba jdu někam do parku“.

I když mladiství podle svých názorů tráví s vrstevníky hodně času, pořád přiřazují na první místo důležitosti rodinu a **vazby s vrstevníky** nevidí tak silně. Mladiství přikládali kamarádům menší důležitost než rodině, pouze jeden z účastníků rozhovorů volil vrstevníky důležitějšími. Karolína (17 let) uvádí: „protože... jakože... mám hodně kamarádů, ale jakoby ty nej asi ty jako ty tři jsou prostě pravý, jakoby mám asi tři... dva. (...) Třeba jako není někdo úplně upřímněj“. Aleš (18 let): „tak kámoši... věřím jim“. Ohledně kamarádů měl zajímavý názor Lukáš (15 let): „no jako... já jsem neužil slovo kamarádi. Protože já mám kamarádku jenom jednu a pravou. Jinak to mám všechno jako známý“.

Kategorie nazvaná **stanovisko ke škole** obsahuje kódy související se školním prostředím, vztahem ke škole a chováním v ní. Ne všichni účastníci rozhovorů docházeli ještě do školy. Lukáš byl žákem základní školy, Karolína, Miroslav a Pavel byli studenti středního odborného učiliště nebo střední odborné školy. Lukáš (15 let) odpovídal ohledně svého ne moc dobrého chování ve škole: „ale tak jako občas taky

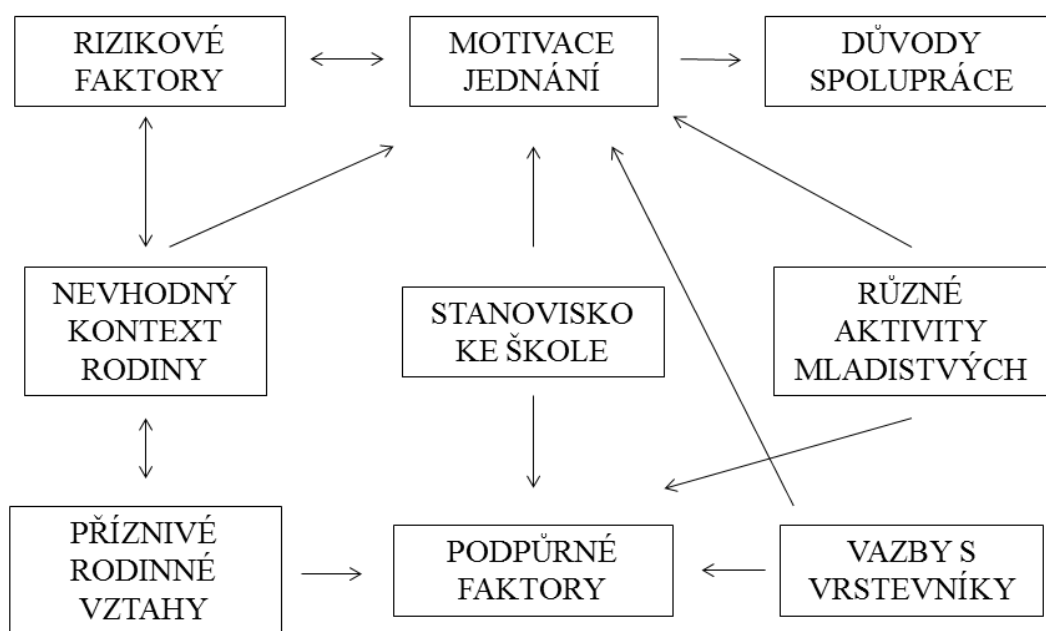
jsou takový ty ústřelky“, Karolína (17 let): *„praxe mě někdy bavěj, podle toho, co mi daj no... a škola mě baví víc než praxe no“*. Miroslav (15 let) jako jediný uvedl, že má nějaké kázeňské opatření, a to třídní důtku za kouření na záchodech. Pavel (17 let) popisoval, že *„ve škole mě jakoby baví nejvíc ty praxe. Což je za čtrnáct dní. No a ve škole mě baví jedině asi tělák“*. Filip a Jan byli evidováni na úřadu práce a Aleš nepracoval, ani nebyl veden v evidenci.

Kategorie **rizikové faktory** obsahuje kódy, které ve většině případů souvisí s trávením volného času mladistvých s vrstevníky a s užíváním návykových látek. Návykové látky užívají všichni mladiství, se kterými jsem vedla rozhovor. Až na Karolínu, která uvedla, že kouří pouze cigarety, všichni ostatní sdělili užívání marihuany, buď pravidelně, nebo to alespoň jednou zkusili. Filip (16 let): *„užíval jsem, ale teďka už ne. Předtím jsem užíval jenom trávu“*. Aleš při kontrole přítomnosti látky v těle měl test na THC pozitivní.

Podpůrné faktory v mém šetření vycházejí z prostředí rodiny, ve kterém dotazovaní cítí oporu a případnou pomoc v nesnázích. Karolína (17 let) ohledně své matky uvedla: *„doprovází mě a... a prostě mi furt říká, ať jsem taková a taková, prostě mi dává rady prostě“*. Pavel (17 let) k rodině poznamenal: *„hodně velký zájem, starají se o mě“*. Jisté podpůrné prvky lze spatřovat i ve škole, někteří mladiství uváděli, že je škola či praxe baví. Pozitivně působí i docházení mladistvých jedinců do nízkoprahových klubů.

V rámci otevřeného kódování byly jednotlivé fráze a slovní spojení označeny za kódy, které byly převedeny pod vytvořené kategorie. Pro objasnění vzniklých souvislostí mezi jednotlivými kategoriemi bylo využito axiálního kódování, které je znázorněno na obrázku 3.

Obrázek 3 – Model axiálního kódování

Pokud se zaměříme na zjištěné souvislosti, jako zásadní se jeví motivace jednání. Je ovlivněna různými aktivitami mladistvých, stanoviskem ke škole, nevhodným kontextem rodiny a vazbou s vrstevníky. Na motivaci jednání mají vliv rizikové faktory, které na mladistvé působí právě v daném prostředí. Vyústěním jsou pak důvody spolupráce – tedy čin, kterého se mladistvý dopustil.

V šetření jsou také zásadní podpůrné faktory, ty jsou ovlivňovány jak příznivými rodinnými vztahy, tak také stanoviskem ke škole, různými aktivitami mladistvých a vazbami s vrstevníky. Příznivé rodinné vztahy jsou ve vzájemné souvislosti s nevhodným rodinným kontextem, což je také prvek ovlivňující motivaci jednání a je tedy rizikovým faktorem. Rizikový faktor však je i nevhodný kontext rodiny.

Po zpracování získaných dat a použitých metodách budou nyní zodpovězeny stanovené výzkumné otázky.

HVO: Jak působí sociální prostředí na výkon alternativních trestů mladistvých a na jejich spolupráci se střediskem Probační a mediační služby České republiky?

Obecně lze uvést, že sociální prostředí působí na výkon alternativních trestů u mladistvých osob pozitivně a negativně. Pozitivní působení je spatřováno v podpoře, doprovázení, pomáhání a starání se o mladistvého ze strany rodiny. Kladně působí smysluplně trávený volný čas, který je vyplněn vhodnými aktivitami, tím se víceméně předchází dalšímu delikventnímu jednání. Pozitivní vliv má i školní prostředí, to že mladistvé baví studium, především jeho praktická část.

Nicméně sociální prostředí působí na výkon alternativních trestů i negativně. Hlavní záporný vliv na mladistvé má prostředí vrstevnické, ve společnosti kamarádů jednají agresivně, dopouštějí se výtržností, užívají návykové látky apod. S účastí v takové partě dochází velice těžko k zlepšování smýšlení a chování mladistvého. Již v teoretické části bylo rozebíráno to, jak mladistvého v jeho delikventním jednání ovlivňuje rozvrácení rodiny. Sice se nepotvrdilo, že by byl rozvod rodičů pravidlem pro následné protiprávní jednání, avšak negativně to na mladistvého vykonávající alternativní trest zajisté působí – v odpovědích účastníků rozhovorů žijících jen s jedním rodičem bylo patrné, že odloučený rodič mladistvému chybí a není s ním v dostatečném kontaktu.

DVO1: Jakého protiprávního skutku se mladiství nejčastěji dopouštějí a z jaké příčiny?

Poměr druhů spáchaných skutků mladistvými byl vyrovnaný, takže nelze říci, jaké provinění je mezi mladistvými nejčastější, cílem šetření ani nebylo sestavit kompletní statistiku spáchaných provinění.

Účastníci našeho šetření se dopustili ve dvou případech výtržnictví, ve dvou případech krádeže, ve dvou dále také nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy, dále se jednalo v jednom případě o neoprávněné opatření, padělání a pozměňování platebního prostředku, v jednom případě o vydírání. I když mladiství byli shledáni vinnými v souvislosti s užíváním a prodejem návykových látek jen ve dvou případech ze sedmi, tento jev se proplétal víceméně všemi zkoumanými případy.

Nejčastěji sdělovanou příčinou výše uvedeného jednání byl motiv „chtěl/a jsem“ a motiv „finanční“. Z odpovědí mladistvých v šetření je patrné, že jednali pod tíhou situace – nejednalo se o nijak připravované a dlouhodobě zamýšlené činy, což je pro páchaní protiprávního jednání mladistvých osob typické.

DVO2: Jaká je rodinná situace u mladistvých vykonávajících alternativní trest?

Účastníci rozhovorů pocházejí jak z rodin úplných, tak i z rozvedených. Nelze všeobecně tvrdit, že delikventně jednají jen jedinci s neúplným rodinným zázemím. Mladiství z rozvedených rodin uváděli, že se s druhým, odstěhovaným rodičem, moc často nevidají.

Mladiství neuváděli žádné výrazné rodinné konflikty, ani vztahové problémy. Většinou mluvili o tom, že jsou ze strany rodičů kontrolováni a cítí v nich oporu. Žádný závažný rodinný problém nebyl zjištěn.

DVO3: Jaký význam má pro mladistvého rodina a jaký vrstevnická skupina?

Z výpovědí mladistvých vyplývá, že je pro ně důležitější rodina než vrstevníci, i když volný čas tráví více s kamarády než s rodinou. Účastníci rozhovorů si na rodině cenní nejvíce toho, že je pro ně ochotna udělat všechno, vyřeší problémy, pomůže v nesnázích. Objevovala se přímo odpověď, že je rodina na prvním místě.

Význam vrstevníků byl uváděn slabší, někteří mladiství přikládali kamarádům minimální důležitost. Vezmeme-li v úvahu, že v dostupné literatuře bylo uváděno, jak v období dospívání mají vrstevníci zásadní význam, v odpovědích mladistvých toto zaznamenáno nebylo. Mladiství sice tráví s vrstevníky spoustu času, zásadní význam však pro ně dle výpovědí nemají.

DVO4: Jakým způsobem ovlivňují školní výsledky a chování mladistvého ve škole spolupráci se střediskem Probační a mediační služby České republiky?

Ze zúčastněných mladistvých docházeli do školy pouze čtyři účastníci. Ti mluvili o škole vcelku pozitivně. Studenty na středních školách baví více praxe než výuka. Svoje chování ve škole ohodnocují jako dobré, bezproblémové. Z rozhovorů vyplývalo, že v současnosti nemají žádné výrazné prospěchové ani kázeňské problémy,

neomluvené hodiny neuvedl žádný z účastníků, jeden přiznal třídní důtku. Tři účastníci rozhovorů do školy nedochází a ani nikde nepracují.

Vyvstává tedy spíše opačná otázka – jakým způsobem práce střediska PMS ČR ovlivňuje školní výsledky, protože se z rozhovorů jeví, že při docházení mladistvých na středisko došlo k nápravě chování nejen v osobním životě jedince, ale i v oblasti školní.

DVO5: Jaký je význam sociální opory pro mladistvé, kteří docházejí na středisko Probační a mediační služby České republiky?

Čtyři účastníci rozhovorů mluvili o potřebě mít někoho s sebou, když dochází na středisko PMS ČR, dostávat od něj rady, být jím podporován, ať už v životě nebo právě při výkonu alternativního trestu. Za tuto „důležitou“ osobu považují dotazovaní jednoho z rodičů. Nicméně zbývající tři účastníci tuto potřebu necítí. Na schůzky s probačním úředníkem docházejí sami, podle rozhovorů pro ně není důležité mít v blízkosti osobu, která jim bude nápomocna. Význam sociální opory pro mladistvého je tedy individuální.

DVO6: Jak souvisí spáchání provinění u mladistvých s užíváním návykových látek?

Spáchání provinění mladistvých a užívání návykových látek spolu souvisí ve velké míře. Již při zpracování dat bylo uvedeno, že všichni účastníci rozhovorů mají zkušenost s užíváním návykových látek, přičemž se nejčastěji jedná o marihuanu. Pouze jedna účastnice ze sedmi uvedla, že marihuanu nikdy nezkusila.

Účastníci rozhovorů vykonávají alternativní trest z důvodu užívání či prodeje marihuany, přiznávají užívání této drogy v minulosti. Mladiství také ve velké míře kouří cigarety, požívání alkoholu neuvedl ani jeden z nich.

4.9 Diskuze výsledků

Výzkumné šetření si kladlo za cíl zjistit vliv sociálního prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých a na mladistvé jako takové. V rámci výzkumu bylo osloveno sedm klientů docházejících na středisko PMS ČR v Hradci Králové, se kterými byl proveden rozhovor. Cíl šetření byl splněn, v rámci realizovaného výzkumu se podařilo zjistit, jak působí prostředí rodiny, vrstevníků a školy na mladistvé a na výkon alternativního trestu, co nejčastěji ovlivňuje delikventní chování jedinců.

Nejdůležitějším se jeví, jak k celé situaci přistoupí rodina, zda se zapojí do řešení vzniklé situace či nikoli. Při realizaci výzkumu na středisku doprovázela mladistvého na schůzku s probačním úředníkem většina rodičů, což nepochybně mladistvého jistým způsobem ovlivňuje a napomáhá mu celou situaci zvládnout, i když si to asi ne vždy připouští – s ohledem na získané odpovědi, kdy mladiství uváděli nepotřebnost sociální opory i přes to, že na středisko přišli právě s doprovodem. Na většině rodičů, při rozhovorech a kontaktu s nimi, bylo patrné, že mají zájem na řešení situace a narovnání vztahů mladistvého, že se snaží svého potomka správně vést.

V teoretickém vymezení vlivu rodinného prostředí jsem uváděla autora Matouška (2011), který popisoval, že dříve existovala domněnka, že delikventně jednají jedinci z rodin na okraji společnosti, nicméně v dnešní době se protiprávního jednání dopouštějí jedinci i z dobře situovaných rodin. Po zpracování výsledků výzkumného šetření můžeme toto potvrdit. Mladiství, se kterými jsem vedla rozhovory, pocházeli jak z rodin z vyloučených romských komunit, tak i z rodin lépe situovaných. Stejně tak může být potvrzen i uvedený názor Lawrence a Hesse (2010), že rodiny rozvrácené rozvodem nejsou příčinou delikvence, závadové chování přiřazují spíše počtu dětí v rodině. Ve zpracování dat bylo uváděno, že zapříčinění protiprávního jednání nepřisuzují rozvodu rodičů, větší smysl dává zmiňovaný počet dětí v rodině. Mladiství účastníci rozhovorů uváděli větší množství sourozenců, nejen vlastních, ale i polorodých či nevlastních.

V prostředí vrstevníků je nejpatrnějším problémem užívání návykových látek. Party jsou nejčastějším místem, kde dochází ke kontaktu s těmito látkami a případným agresivním chováním a výtržnictvím. Nejméně čtyři případy v tomto výzkumném

šetření se odehrály v závislosti na negativním působení vrstevníků. Na druhou stranu vzpomeňme, že dotazovaní mladiství s kamarády i sourozenci navštěvují nízkoprahová zařízení, kde se věnují i smysluplným aktivitám a je na ně určitým způsobem profesionálně výchovně působeno. Uveďme ale také, že žádný z dotazovaných neodpověděl, že by měl v někom ze svých kamarádů oporu pro docházení na středisko PMS ČR a mohl by se na něj ve všem spolehnout. Takovou roli přiřazovali ve většině případů pouze rodině.

Vzhledem k použité metodě výzkumu jsou zjištěná data zatížena výraznou subjektivitou dotazovaných, což bylo znatelné zvláště v oblasti školního prostředí. Více informací by bylo zajisté získáno v případě, kdybych měla přístup ke školní dokumentaci nebo i při pohovorech s učiteli a vychovateli mladistvých. Problematický byl také nízký počet účastníků rozhovorů, kteří docházejí do školy – i když právě i to něco o mladistvých vykonávající alternativní trest vypovídá. To, že mladiství nestudují, může souviset i se špatným prospěchem. V teoretické části jsem uváděla názor Lawrence a Hesse (2010), kteří popisují, že školní neúspěšnost může být také faktorem pro vznik delikventního jednání jedince. Účastník výzkumného šetření Filip splnil povinnou školní docházku v 7. třídě základní školy, což nesvědčí o výrazných studijních úspěších. Sami studenti, až na výjimky, o sobě vyprávěli jako o bezproblémových žácích, s průměrným prospěchem a minimem kázeňských problémů.

Očekávala jsem, že v rámci výzkumného šetření bude odhalena nefunkčnost rodinných vztahů a školní problémy mladistvých. To ovšem potvrzeno nebylo. Funkčnost rodin asi nelze přesně dokázat za použití metody rozhovorů s mladistvými, avšak nebylo prokázáno, že by v rodinách probíhaly nějaké konflikty a zkoumaný jedinec by tak neměl dobré zázemí. Dále jsem předpokládala, že budou mít mladiství blízko ke svým vrstevníkům, kteří na ně budou působit převážně negativně. To se vcelku výzkumným šetřením potvrdilo. Mladiství tráví velké množství volného času se svými vrstevníky, kdy užívají návykové látky, dopouštějí se výtržnictví apod. Je zajímavé, kolik mladistvých má ve svém věku zkušenosti s užíváním marihuany a jak je to častý prvek při páchání protiprávního jednání. Zde vidím velký prostor pro působení prevence, zvláště pak primární v prostředí školy. Prostor pro včasný zásah zde mají především rodiče a jejich výchova.

Mile mě překvapilo, jak mladiství přistoupili k výzkumnému šetření, ani jeden z nich neodmítl odpovědět na připravené dotazy. Někteří sice komunikovali stroze, ale nesetkala jsem se s ničím negativním, což jsem zprvu předpokládala.

V závěrečné podkapitole teoretické části práce byla uvedena tvrzení týkající se vlivu prostředí rodiny, školy a vrstevníků na výkon alternativních trestů mladistvých. Nyní je na místě se k těmto tvrzením vrátit a zhodnotit, zda k daným jevům ve skutečnosti opravdu dochází.

Uváděla jsem, že pozitivně působí rodina s pevnými mezilidskými vazbami, důvěrou a porozuměním. V rámci našeho šetření nebyly zaznamenány vážné rodinné konflikty, mladiství se často i odvolávali na dobré vztahy v rodině a příjemnou atmosféru. Jako negativní rodinné jevy byly uváděny rozvody a tedy absence jednoho z rodičů. Šetřením bylo zjištěno, že mezi mladistvými jsou i ti z rozvrácených rodin, avšak zda je za delikventním chováním mladistvého právě rozvod rodičů, nelze na základě tohoto šetření rozhodnout. Ohledně rodinného prostředí jsem se také zmiňovala o stylu výchovy či případné nedůslednosti rodičů. V rámci šetření bylo vyzorováno, že někteří mladiství mohou zneužívat přílišné volnosti, vyhovuje jim, když rodiče ne moc často kontrolují jejich volnočasové aktivity. Byl tedy vyzorován spíše volnější přístup k výchově.

Dále jsem zmiňovala, že v období dospívání mají na člověka stěžejní vliv vrstevníci. Smysluplnou náplň volného času jsem v rámci výzkumného šetření vnímala pouze u zlomku mladistvých – někteří uváděli docházení do nízkoprahových zařízení, kde si dodělávají úkoly do školy nebo se tam starají o zvířata. Šetření odhalilo nepříznivé trávení volného času mladistvými – potulování se venku, v parku, s kamarády, nevěnování se žádnému konkrétnímu zájmu, užívání návykových látek, a to především marihuany. V souvislosti s vrstevníky jsem dále uváděla problematické chování mladistvých s prvky agrese, páchání protiprávního jednání. To bylo v rámci našeho šetření taktéž potvrzeno – mladiství se s vrstevníky dopouštěli výtržností. To zda vrstevnické party narušují výkon alternativních trestů, které byly mladistvým uloženy, nelze na základě tohoto šetření prokázat. V rozhovorech mladiství uváděli, že se snaží od kamarádů, kteří je „kazí“, držet odstup. Zda k tomu ve skutečnosti opravdu dochází, nejsem schopna uvést.

Účastníci rozhovorů docházeli do škol v krajském městě, jednalo se o velké školy. Zde jsem uváděla, že je problém s přílišnou anonymitou a tím i prostor pro delikventní chování. Jak mladiství zvládají učivo, mohu posoudit pouze z jejich vyprávění. Uváděli, že mají dobré známky, avšak toto jsem si nemohla nikde ověřit. Nelze prověřit ani přístup učitele k žákovi a naopak. Šikana se objevovala v jednom případě, a to tak, že mladistvý sám šikanoval spolužáka. Nikdo z účastníků šetření šikanován nebyl. Motivujícím prvkem je dle mého názoru vykonávání praxí. Všichni studenti se shodovali na tom, že je praxe baví, mnohdy více než klasická výuka ve škole. Jsou rádi, že si mohou něco sami vyzkoušet, dělají vlastní produkty.

Diskuzí nad výsledky byla uzavřena část výzkumného šetření. V následující kapitole budou uvedeny dvě kazuistiky mladistvých, se kterými jsem vedla rozhovor na středisku PMS ČR v Hradci Králové. Jedná se o kazuistiku šestnáctiletého Filipa, který je evidován na úřadu práce a patnáctiletého Lukáše, který je žákem základní školy.

5 KAZUISTIKY

Poslední kapitola diplomové práce obsahuje zpracování kazuistik dvou klientů Probační a mediační služby České republiky na středisku Hradec Králové, kteří se účastnili výzkumného šetření. Jako zdroj zpracování kazuistik sloužily spisy probačního úředníka a rozhovory s mladistvými.

Níže uvedené kazuistiky nejsou celistvou případovou studií. Jako hlavní výzkumná metoda práce sloužily rozhovory s mladistvými. Tyto dvě kazuistiky byly vybrány a zpracovány spíše pro dokreslení dané problematiky. Slouží jako seznámení se s případem mladistvého, jeho anamnézou a předmětem práce v rámci činnosti probačního úředníka tzn., na jakých tématech probační úředník s mladistvým pracuje, co je cílem jejich spolupráce a další směřování klienta Probační a mediační služby České republiky.

Filip, 16 let

Mladistvý odcizil odložený sportovní batoh s mobilním telefonem, osobními doklady a dalšími věcmi v hodnotě 9 310 Kč, čímž se dopustil krádeže a neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku. Soud pro mládež podmíněně upustil od uložení trestního opatření se zkušební dobou 12 měsíců, uložil mladistvému výchovnou povinnost nahradit škodu a zúčastnit se programu sociálního výcviku, bylo mu také uloženo výchovné opatření dohledu probačního úředníka.

Toto protiprávní jednání nebylo prvním prohřeškem mladistvého. Ještě před dosažením 15 let, byl zařazen do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče a byl mu uložen dohled probačního úředníka z důvodu vydírání.

Mladistvý bydlí v jedné domácnosti s rodiči a bratry. Rodiče se o něj a jeho aktivity moc nestarají, volný čas tráví bez větší náplně. Příležitostně dochází do nízkoprahového klubu v místě bydliště. Probační úředník uvádí patrnost snadného ovlivnění ze strany vrstevníků. Mladistvý má ukončenou povinnou školní docházku v sedmé třídě základní školy, do dalšího vzdělávání nenastoupil. Je bez zaměstnání, evidován na úřadu práce, nemá představu o své budoucnosti. Užívá cigarety, v minulosti i marihuanu, z tohoto důvodu mu jsou na středisku PMS ČR prováděny

testy na přítomnost nelegálních návykových látek v moči, které jsou v současnosti negativní.

S mladistvým bylo sepsáno poučení o výkonu dohledu – účelem dohledu je sledování a kontrolování chování mladistvého. Plán dohledu obsahuje sjednané období výkonu, stanovení osobních konzultací jednou měsíčně na středisku PMS ČR v Hradci Králové i možnosti kontroly v místě bydliště mladistvého. Dále je součástí plánu dohledu řádně docházet do zaměstnání nebo alespoň usilovat o získání práce a splnit povinnosti uložené soudem – tedy úhrada nákladů trestního řízení Okresnímu soudu Hradec Králové, náhrada škody poškozenému a absolvovat zmiňovaný program.

Mladistvý se ke spáchanému činu doznával jen částečně, věc zprvu zjednodušoval, neuvědomoval si jeho důsledky. Soudem uloženou výchovnou povinnost úspěšně splnil, docházel do programu PUNKT od centra Rubikon. Jedná se o program zohledňující principy restorativní justice. Základním prvkem práce je propojit pohled pachatele s pohledem oběti a společnosti. Cílem daného programu je podpořit silné stránky klientů, naučit je zvládat rizikové a krizové situace, snížit riziko recidivy a v neposlední řadě také napomáhat k sociální integraci mladistvého pachatele. Podle hodnocení centra se mladistvý v začátku moc neprojevoval, držel se zpátky, nakonec se ale zapojil a pochopil i závažnost svého činu a uvědomuje si následky svého chování.

Lukáš, 15 let

Mladistvý byl odsouzen za nedovolenou výrobu a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy – marihuanu užíval, nabízel ji spolužákům a prodával. Soudem mu byl uložen dohled probačního úředníka a nařízeno omezení spočívající v zákazu užívání omamných a psychotropních látek.

Už dříve mu byl podán návrh na nařízení předběžného opatření za napadení nezletilého, kdy byl umístěn do Dětského domova se školou.

Nyní bydlí mladistvý v jedné domácnosti s otcem a bratrem. Nejprve nebyl vztah mezi nimi příliš dobrý, v současnosti se situace zlepšuje. Mladistvý je žákem 9. třídy základní školy, kde má výchovné i studijní problémy. Zprvu po docházení na středisko PMS ČR se jeho chování zlepšovalo, nyní se opět objevují kázeňské problémy (nevhodné chování při hodinách, zhoršení prospěchu). Otcem jsou

kontrolovány jeho aktivity, volný čas však tráví nestrukturovaně, pouze ve škole dochází do literárního kroužku. Mladistvý kouří cigarety, užívá již zmiňovanou marihuanu. Kvůli užívání návykových látek docházel do střediska Laxus z. ú. Hradec Králové.

Dohledový plán mladistvého obsahuje sjednání osobních konzultací jednou za dva měsíce, navštěvovat řádně školu, absolvovat vhodný program sociálního výcviku, zdržet se užívání návykových látek a pravidelně se nechat testovat na jejich přítomnost v těle. Konzultace s Lukášem jsou zaměřeny na školní docházku a následné studium, oblast trávení volného času a užívání návykových látek, osobní odpovědnost a komunikační vzorce mezi nezletilým a autoritou.

Mladistvý své jednání bagatelizuje, nedomýšlí následky svého chování. Neuvědomuje si asi škodlivost návykových látek, nevidí na kouření marihuany nic špatného.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala problematikou vlivu sociálního prostředí na výkon alternativních trestů u mladistvých. První část se věnovala teoretickému vymezení dané problematiky, tedy popisu restorativní justice, alternativních trestů a specifík práce PMS ČR s mladistvými. Teorie se zabývala také charakteristikou mladistvých a vlivu sociálních prostředí na ně. Empirická část diplomové práce byla zaměřena na šetření vlivu sociálního prostředí na mladistvé, kteří vykonávají alternativní trest na středisku PMS ČR nebo jinak spolupracují s danou institucí. Výzkumné šetření bylo kvalitativního charakteru, data byla nasbírána metodou polostrukturovaného interview a analyzována pomocí otevřeného a axiálního kódování. Výzkumné šetření bylo dále doplněno kazuistikami mladistvých.

Cílem diplomové práce bylo na základě odborných pramenů popsat a analyzovat ukládání alternativních trestů mladistvým osobám a charakterizovat jednotlivá sociální prostředí, která na mladistvé působí. Zajímalo mě, jakým způsobem ovlivňuje rodina a vrstevníci mladistvého, který se dopustil protiprávního jednání a proto mu byl uložen alternativní trest.

Z mého výzkumu vyplynulo, že mladiství, kterým je ukládán alternativní trest, a spolupracují se střediskem PMS ČR, se nejčastěji dopouštějí provinění souvisejícího s návykovými látkami, výtržnictvím a krádežemi. Výzkumné šetření potvrdilo předpoklad, že mladiství mají velké zkušenosti s konzumací návykových látek, především s cigaretami a marihuanou. Prostřednictvím šetření jsem zjistila, jaké vazby panují mezi mladistvým a jeho rodinou, účastníci rozhovorů zdůrazňovali důležitost rodičů a podpory z jejich strany. Překvapivým zjištěním výzkumného šetření byl uváděný malý význam vrstevníků pro mladistvé.

Moje práce by mohla být inspirací pro další výzkumníky, kteří by se zabývali vztahem sociálního prostředí a mladistvými, kteří jednali protiprávně. Bylo by zajímavé prozkoumání situace i z pozice samotných rodinných příslušníků mladistvých a zástupců školy. Je škoda, že se mi nepodařilo zajistit více zdrojů pro zkoumání – například zmíněné rozhovory s rodiči mladistvých, s učiteli či vychovateli apod.

Přínos výzkumného šetření do praxe vidím v získaných informacích ohledně rodiny a vrstevníků. Je opravdu nutné, aby do kontaktu s Probační a mediační službou ČR, při řešení věci mladistvých, byla zapojena i jejich rodina. Podle mého názoru

to může přinést efektivní vyřešení dané situace. V oblasti vrstevnických vztahů se otevírá možnost pro působení sociální pedagogiky. Je nutné mládež naučit aktivně a smysluplně trávit svůj volný čas pozitivními činnostmi, naučit je vyhýbat se závadovým partám. Uplatnění tak vidím v institucích, které pracují s mladistvými, těmi mohou být volnočasová zařízení, nízkoprahové kluby aj. Předcházení delikventnímu jednání u mladistvých patří i v primárním a sekundárním preventivním působení v prostředí školy. Je nutné, aby zde přínosně zasahovali i rodiče svoji výchovou a přístupem k dítěti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura:

BLÁHA, Arnošt Inocenc. *Sociologie dětství*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských, 1927. 245 s. ISBN neuvedeno.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Vyd. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

DIGNAN, James. *Understanding Victims and Restorative Justice*. Maidenhead (England): Open University Press, 2005. 238 s. ISBN 0-335-20979-3.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. 399 s. ISBN 978-80-247-4674-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2013. 235 s. ISBN 978-80-7400-450-6.

JOHNSTONE, Gerry a Daniel Van NESS. *Handbook of Restorative Justice*. Vyd. 1. Devon (USA): Willan Publishing, 2007. 649 s. ISBN 1-84392-150-2.

KALMTHOUT, Anton M. Van, Jenny ROBERTS a Sandra VINDING. *Probation and Probation Services in the EU Accession Countries*. Nijmegen (Netherlands): Wolf Legal Publishers, 2003. 320 s. ISBN 90-5850-050-0.

KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 5-20. ISBN 80-7338-021-8.

KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996. 63 s. ISBN 80-7067-669-8.

KRAUS, Blahoslav. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

LAWRENCE, Richard a Mario HESSE. *Juvenile Justice: the Essentials*. Thousand Oaks (California): SAGE Publications, 2010. 317 s. ISBN 978-1-4129-7012-9.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ, Jiří BURIÁNEK a kol. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: TRITON, 2015. 231 s. ISBN 978-80-7387-860-3.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. 203 s. ISBN 978-80-247-3470-5.

ROSENBLATT, Fernanda Fonseca. *The Role of Community in Restorative Justice*. Vyd. 1. New York: Taylor & Francis Group, 2015. ISBN 978-1-138-85895-4.

ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 41-54. ISBN 80-7338-021-8.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. 268 s. ISBN 80-85931-48-6.

SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Právní postavení mladistvých*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004. 250 s. ISBN 80-86432-82-3.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.

ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. 575 s. ISBN 978-80-262-0714-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁLKOVÁ, Helena a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice – trestní politika pro 21. století? *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2000, roč. 5, č. 1, s. 4-11. ISSN 1211-2860.

VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 2. Praha: C. H. Beck, 2012. 664 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

VĚTROVEC, Vladislav a kol. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 115 s. ISBN 80-86432-32-7.

WROCZYŃSKI, Ryszard. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1968. 309 s. ISBN neuvedeno.

ZEHR, Howard. *Úvod do restoratívnej justice*. Vyd. 1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Vyd. 1. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

ŽATECKÁ, Eva a Milana HRUŠÁKOVÁ. Odklony v řízení ve věcech mladistvých. In *Dny práva 2012: Část VII. – Trestněprávní a procesní alternativy v trestním právu individuálním a kolektivním*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2013. s. 1640-1649. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/trestnepravni_alternativy/trestnepravniaalternativy.pdf

Internetové zdroje:

CHILD RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK. *CRIN: Minimum ages of criminal responsibility around the world* [online]. CRIN, © 2016 [cit. 2016-12-01]. Dostupné z: <https://www.crin.org/en/home/ages>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *PMS ČR: Titulní strana* [online]. PMS ČR, © 2002-2016 [cit. 2016-12-01]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *PMS ČR: Kontakty* [online]. PMS ČR, © 2002-2016 [cit. 2016-12-01]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/kontakty/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *PMS ČR: Poslání a cíle* [online]. PMS ČR, © 2002-2016 [cit. 2016-12-01]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>

Dokumenty a legislativa:

CLAASSEN, Ron. *Restorative Justice: Fundamental Principles*. Fresno Pacific University: Centre for Peacemaking and Conflict Studies, 1996. [online] UN Alliance of NGOs Working Party on Restorative Justice [cit. 2016-12-01]. Dostupné z: <http://peace.fresno.edu/rjprinc.html>

Pokyn ředitele PMS ČR, č. 12/2010. Probační a mediační služba České republiky, 2010.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/199 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě).

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1.: Schéma rozhovoru

Příloha č. 2.: Informovaný souhlas

Příloha č. 3.: Přepis rozhovoru č. 1

Příloha č. 4.: Přepis rozhovoru č. 7

Příloha č. 1.:

Schéma rozhovoru

JMÉNO:

VĚK:

BYDLIŠTĚ:

ŠKOLA / ZAMĚSTNÁNÍ:

1. Pobýváš nebo jsi v minulosti pobýval/a v zařízení ochranné či ústavní výchovy?
2. Užíváš nebo jsi v minulosti užíval/a návykové látky, případně jaké?
3. Proč docházíš na středisko Probační a mediační služby České republiky?
4. Co bylo příčinou, že ses dopustil/a protiprávního jednání?
5. V kolika letech ses poprvé dopustil/a jednání, které bylo protizákonné?
6. Žiješ v jedné domácnosti s oběma rodiči, pokud ne z jakého je to důvodu? A jací jsou další členové rodiny?
7. Jaký máš vztah s rodiči?
8. Do jaké míry se rodiče zajímají o to, co děláš a jaké máš zájmy?
9. Pokud bys měl/a ohodnotit, jak je pro tebe rodina důležitá, na stupnici od jedné do deseti, jaké by to bylo číslo? Jedna je nejméně, deset nejvíce. Co tě k tomu vedlo a co bylo nejdůležitějším faktorem tvého rozhodnutí?
10. Jak trávíš volný čas?
11. Jaké jsou tvé možnosti trávit volný čas, případně máš ve svém okolí volnočasová zařízení?
12. S kým trávíš volný čas?

13. Pokud bys měl/a ohodnotit, jak jsou pro tebe kamarádi důležití, na stupnici od jedné do deseti, jaké by to bylo číslo? Jedna je nejméně, deset nejvíce. Co tě k tomu vedlo a co bylo nejdůležitějším faktorem tvého rozhodnutí?

14. Jak velká je škola, do které chodíš?

15. Co tě ve škole baví a co nebaví?

16. Kolik máš přibližně zameškaných hodin či neomluvených hodin?

17. Jak bys ohodnotil/a své chování ve škole?

18. Kdo ti pomáhá docházení na středisko Probační a mediační služby České republiky zvládnout?

19. Jak moc je pro tebe důležité mít člověka, ve kterém máš oporu, a podporuje tě?

20. Jakým způsobem ti daná osoba pomáhá?

Je něco na co jsme během rozhovoru zapomněli, co bys chtěl/a doplnit nebo objasnit?

Příloha č. 2.:

Informovaný souhlas

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
PEDAGOGICKÁ FAKULTA, KATEDRA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Bc. Barbora Nejmanová

Cíle výzkumného šetření: Zjištění vlivu prostředí působící na mladistvé, kteří vykonávají alternativní trest, příp. jsou klienty Probační a mediační služby České republiky v přípravném řízení. Šetření je součástí diplomové práce.

Na středisku Probační a mediační služby České republiky v Hradci Králové proběhne výzkumné šetření, které bude zjišťovat vliv prostředí rodiny, školy a vrstevnických part na výkon alternativních trestů mladistvých či výkon přípravného řízení těchto osob. Výzkumné šetření bude probíhat formou rozhovorů v listopadu a prosinci roku 2016.

Jako potvrzení souhlasu s účastí, prosím, vyplňte a podepište níže uvedený text:

Informovaný souhlas s účastí na výzkumu

Jméno: _____ Datum narození: _____

- 1) Byl/-a jsem informován/a o cíli výzkumu, jeho postupech, o tom, co se ode mne očekává a jaký přínos bude tento výzkum mít.
- 2) Moje účast na výzkumu je dobrovolná a můžu z něj kdykoli odstoupit.
- 3) Při zařazení do výzkumu budou moje osobní data uchována s plnou ochranou důvěrnosti dle platných zákonů ČR.¹ Rovněž při jejich dalším zpracování pro výzkumné a vědecké účely mohou být poskytnuta pouze bez identifikačních údajů (tj. jako anonymní data).
- 4) Mé jméno se nebude vyskytovat v referátech o tomto výzkumu.
- 5) Já, níže podepsaná/-ý jsem porozuměl/a výše uvedeným podmínkám, souhlasím s účastí na výzkumu a s využitím výsledků výzkumu.

Datum: _____

Podpis: _____

---

¹ Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a Zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník

Příloha č. 3.:

Přepis rozhovoru č. 1

JMÉNO: Karolína

VĚK: 17 let

BYDLIŠTĚ: Hradec Králové

ŠKOLA / ZAMĚSTNÁNÍ: studentka středního odborného učiliště

Datum: 2. listopad 2016

Čas: 15:30

Pobýváš nebo jsi v minulosti pobývala v zařízení ochranné či ústavní výchovy?

Ne. Nikdy.

Užíváš nebo jsi v minulosti užívala návykové látky, případně jaké?

Žádný, jenom fakt cigarety.

Proč docházíš na středisko Probační a mediační služby?

Protože jsem se dopustila... činu... trestného.

Jakého?

Výtržnictví.

Co bylo příčinou, že ses dopustila protiprávního jednání?

Protože jsem... asi chtěla.

V kolika letech ses poprvé dopustila jednání, které bylo protizákonné?

Jak jsem říkala, v tý škole, to mi bylo... to ale jakoby se ještě neřešilo ještě takhle.

Takhle to asi jako poprvé.

To ti bylo kolik?

Sedmnáct.

Žiješ v jedné domácnosti s oběma rodiči?

Ano.

Jaký máš vztah s rodiči?

Dobrej. Tak rozumíme si, prostě mě podporují ve všem. Když třeba se mi něco stane, tak se jim vyzpovídám... Mámě hlavně.

Do jaké míry se rodiče zajímají o to, co děláš a jaké máš zájmy?

Dost se o to zajímaj. Chtěj, abych si udělala tuhle školu, potom si našla nějakou práci.

Pokud bys měla ohodnotit, jak je pro tebe rodina důležitá, na stupnici od jedné do deseti, jaké by to bylo číslo? Co tě k tomu vedlo a proč ses tak rozhodla?

Jako číslo? Jaký jako?

Číslo od jedničky do desítky, jako bys hodnotila třeba ve škole, jednička je nejméně, desítka je nejvíce.

Tak asi za deset. Protože prostě rodina... prostě je pro mě důležitá.

Jak tráviš volný čas?

Chodím do klubu na (místo). Někdy si tam dělám referát do školy, povídám si tam s pracovnicema, koukáme třeba na film nebo hrajeme žolíky. Pak jdu třeba domů, jdu na pizzu s kamarádkama... nebo s přítelem. Tak... to je asi všechno.

Jaké jsou tvé možnosti trávit volný čas?

Klub.

S kým tráviš volný čas?

S přítelem, s kamarádkama, někdy s rodinou.

Pokud bys měla ohodnotit, jak jsou pro tebe kamarádi důležití, na stupnici od jedné do deseti, jaké by to bylo číslo a proč?

Jednička. Protože... jakože... mám hodně jako kamarádů, ale jakoby ty nej asi ty jako ty tři jsou prostě pravý, jakoby mám asi tři dva. Prostě jakože... třeba jako není někdo úplně úpřímněj úplně... víte, jak to myslím, prostě jakože... nevím prostě jako, jsou třeba nějaký hodný a tohle, ale třeba prostě v nějakých věcech jsou prostě jiný než já.

Jak velká je škola, do které chodíš?

Ježiš... dost... no velká ale nevím, jakože přímo jak.

Zkus třeba počet tříd.

Tak padesát čtyřicet.

Co tě ve škole baví a co nebaví?

Praxe mě někdy bavěj, podle toho co mi daj no...a škola mě baví víc než praxe no.

Kolik máš přibližně zameškaných hodin nebo neomluvených hodin?

Zameškaných to mám tak asi šedesát něco... šedesátdevět možná.

Neomluvený?

Ne.

Jak bys ohodnotila svoje chování ve škole?

Normální takový jakože se chovám normálně prostě, i k těm lidem, k učitelům.

Kdo ti pomáhá docházení na středisko zvládnout?

Rodina... jakoby mamka.

Jak moc je pro tebe důležité mít člověka, ve kterém máš oporu, a podporuje tě?

Ještě jednou prosím vás?

Jak moc je pro tebe důležitý mít člověka, jako je třeba mamka tady teď s tebou?

Je to pro mě hodně důležitý. Jsem ráda za to, že prostě... ji mám.

Jakým způsobem ti daná osoba pomáhá?

Doprovází mě a...a prostě mi furt říká, jakože at' jsem taková a taková, prostě mi dává rady prostě.

Je něco na co jsme během toho rozhovoru zapomněli nebo bys chtěla říct něco, doplnit něco?

Možná že... že už bych to chtěla mít všechno dobrý, že už bych nechtěla chodit na nějaký tady... nějaký probační tadyhle ani nevím, jsem tady nikdy nebyla.

Dobře, moc děkuju.

Příloha č. 4.:

Přepis rozhovoru č. 7

JMÉNO: Pavel

VĚK: 17 let

BYDLIŠTĚ: město v Králověhradeckém kraji

ŠKOLA / ZAMĚSTNÁNÍ: student na středním odborném učilišti

Datum: 15. listopad 2016

Čas: 15:15

Pobýváš nebo jsi v minulosti pobýval v zařízení ochranné nebo ústavní výchovy?

Ne.

Užíváš nebo jsi v minulosti užíval návykové látky, případně jaké?

Měl. Zkoušel jsem to. Jenom marihuanu.

Kouříš nebo piješ alkohol?

Občas si dám cigaretu.

Proč docházíš na středisko Probační a mediační služby?

Jsem tady za nějaký trest.

A za jaký?

Za šikanu.

Co bylo příčinou, že ses dopustil protiprávního jednání?

Dal jsem klukovi peníze. Ne... jakoby chtěl jsem si je od něj půjčit, ale on řekl, že jsem si je od něj bral.

V kolika letech ses poprvé dopustil nějakého jednání, které bylo protizákonné?

Ted'.

Žiješ v jedné domácnosti s oběma rodiči? A jací jsou další členové rodiny?

Ano. Bratr. Nebo takhle jestli to můžu říct. Tři bratři a jedna sestra.

Jaký máš vztah s rodiči?

Velice dobrý.

Do jaké míry se rodiče zajímají o to, kam chodíš, jaké máš zájmy, co děláš?

Hodně velký. Starají se.

Pokud bys měl ohodnotit, jak je pro tebe rodina důležitá rodina, na stupnici od jedné do deseti, jaké by to bylo číslo? Jedna je nejméně, deset nejvíce. Co tě k tomu vedlo a co bylo nejdůležitějším faktorem tvého rozhodnutí?

Deset. Protože jakoby rodina jsou mi...jakoby hodně moc zajímá. A když něco udělám nebo jakoby když se něco stane, tak všechno se snaží okamžitě se mnou vyřešit. Nebo když mi něco je, tak se mi snaží pomoci.

Jak trávíš volný čas?

Fotbalem. Nebo s kamarádama.

Jaké jsou tvé možnosti trávit volný čas, máš třeba nějaké volnočasové zařízení v místě bydliště?

Ne.

S kým trávíš volný čas?

Kamarádi. Prosím vás, tu otázku ještě před tím, tu jedenáctku. Jak že to bylo?

Jestli máš kde trávit volný čas. Jestli máš třeba nějaký kluby, znáš nízkoprahový kluby, kam můžeš chodit odpoledne po škole nebo třeba...

Tak to jsem říkal dobře.

Pokud bys měl ohodnotit, jak jsou pro tebe kamarádi důležití, na stupnici od jedné do deseti. Jaké by to bylo číslo?

Devět. Osm až devět.

Takže jsou méně důležití než rodina?

Ano. Rodina je na prvním místě.

Jak velká je škola, do které chodíš?

Jak je velká škola? Velká.

Co tě ve škole baví a co nebaví?

Ve škole mě jakoby baví nejvíc ty praxe. Což je za čtrnáct dní. No a ve škole mě baví jedině asi tělák.

A nebaví tě co?

Tak matika mě nebaví, potom mě nebaví čeština a ještě ETE.

Kolik máš přibližně zameškaných hodin nebo neomluvených hodin?

Ted'ka... tak nějakých třicet, třicet dva hodin.

A neomluvených?

Ani jednu.

Jak bys ohodnotil svoje chování ve škole? Třeba nějaké poznámky, důtky.

Ne. Žádnou ted'ka nemám. Všeobecný chování, úplně všeobecný...tak dva až tři... jakoby průměrem, jakoby žádnou důtku nebo poznámku žádný nemám.

Kdo ti pomáhá docházení sem na středisko zvládnout?

Mamka i tat'ka.

Jak moc je pro tebe důležité mít někoho, v kom máš oporu, a podporuje tě?

Je. Já bych řekl, že jo. Pomáhaj mi a krom jakoby táty, když si s něčím nevím rady, kor s těma autama, jak chodím na toho (povolání), většinou tat'ka mi s tím jakoby pomáhá. A mamka tomu moc nerozumí, tak většinou tat'ka. Ale mamka zas jakoby se snaží, abych do tý školy chodil.

A jakým způsobem ti pomáhají?

Mamka mi dává finanční prostředky na cestu, na svačiny, protože si ještě nevydělávám a z praxí taky nedostávám žádný peníze. A tat'ka jak jsem říkal, že mi pomáhá, třeba s učením.

Je něco, na co jsme během toho rozhovoru zapomněli, nebo bys chtěl doplnit, nebo říct něco jinak?

Asi nic.

Tak já moc děkuju.